

પ્રકાશકના બે બોલ

‘સૈરાટ્ટ’ ને ગ્રાફોને બેટન કોઈ પુસ્તક આપવાનો ત્યારે વિચાર થયો ત્યારે માઈ વાર્તાનું પુસ્તક આપવાની ધૃષ્ટતા તો અમારાથી નજ થઈ શકી ગુજરાતી વાચકવર્ગ એટલે તો જરૂર આગળ વધી ગયો છે-રાજદ્વારી જીવનમાં કે કોઈ સમાજની કે કલિપત નવલકથા ‘સૈરાટ્ટ’ની બેટ તરિક્કે આપવી તે અવશ્ય તેની ઔચિત્ય બુદ્ધિને અપમાનના જેવું અમને લાગ્યું. પ્રગ્નમા હવે તો રંગરંગમા પ્રસરી ગયેલ રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિ મળકલત કાંઈક સાહિત્ય અપાય તો ઠીક એવી અમારી ધારણા થઈ, પણ તેવું કાંઈ મનમાનતું પુસ્તક અમારી દૃષ્ટિએ ચડી શક્યું નહીં.

એવામાં સદ્ભાગ્યે મહાત્માજીના પત્રો બેઠાં તરિક્કે આપવાનો વિચાર અમારા એક મન્નિરે અમોને સૂઝાયો, અતરૂન આનંદથી તે વિચાર અમે ઝડપી લીધો અને ‘સૈરાટ્ટ’ના વાચનારના કર્તવ્યમાં ઉપહાર તરિક્કે એ પુસ્તક અમે ધરી શક્યા.

પરંતુ એ પુસ્તકે વાચનારાઓનું નક્કી એટલું નહું બેસ્યું કે તેની માગણી ઉપરાસાપૂરી બીજા વાચનારાઓ તરફથી આવના લાગી અને પરિણામે અમે તેની બીજી આવૃત્તિ કાઢવા અમે ભાગ્યશીલી નીવડ્યા છીએ મહાત્માજીની છે-ની જગી પશુ અમે આ આવૃત્તિમાં આપી ગયા છીએ એટલી આ આવૃત્તિની વિશેષતા છે.

મહાત્માજીના તમામના થયેલા મગમગમના પ્રસંગો તેઓ શ્રીતા વૈરાગ્યમય વિચારો પૂર્ણ સંસ્કૃત દર્શાવતા આ પત્રો

વાંચનારને મહાત્માજીના અતરપટની યંગેબર ઓળખાણ આપમે
એમ અમને શ્રદ્ધા છે.

આશા છે કે અમારા વાચનારાઓ અમારા આ પ્રયત્નને
વધાની બેશે અને સમય સમયનું ગૃહીય સહિત્ય પ્રમિદ્ધ કરવાની
અમારી મને કામનાને ઉત્તેજન આપવા અમારા વાચનારાઓ
કૃપા કરશે.

મકાશિક.

સંધરવા લાયક સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય-શ્રેણી

(૧) દેશબન્ધુ દાસનું સંપૂર્ણ દેહા સહિત લાયક ૦-૩-૮	
(૨) મહાત્મા ગાંધીજીનાં પત્રો	૦-૪-૮
(૩) લગ્નસરાના પત્રો	૦-૧-૮
(૪) રણુહાક—કાવ્ય—સો નકલનો	૧-૦-૮
(૫) ભારતમેયાનો ગરબો	૧-૦-૮
(૬) અધોગત્રાની અરજ	૧-૦-૮
(૭) સત્યામહીની કૃત્ય	૧-૦-૮
(૮) મહાત્માજીનો મુકદ્દમા	૦-૪

ટપાલ ખર્ચ જુદું

સામે — અવસ્થાપન—સોગટ, રાણપુર.

(મલિતારા) H. S. Ry

મહાત્મા ગાંધીજીના પત્રો.

૧

જોડાન્સબર્ગ તા. ૨૭-૭-૦૬

ચિ મણિલાલ,

x

x

x

x

તમને 'શું કરવાનું છે ?' એવો સવાલ થવાથી તમે ગભરાયા. તમારી વતી હું જવાબ આપુ તો એમ કહું કે તમે તમારી શરજ બળવવાના છો. હાલનો ધધો માખાપની મેવા કરવાનો છે, એટલું બણવાનું મળે તેટલું બણવાનો છે અને ખેતી કરવાનો છે. આગળ હવેની ચિંતા તમે કરતા નથી, તે ચિંતા તમારા માખાપને છે જ્યારે તેઓ મરી જશે ત્યારે તમે તે ચિંતા જોગવશો. આટલો નિશ્ચય હોવો જોઈએ, કે બાગ્સ્ટરી કે દાકનરી ધધો નથી કરવાનો. આપણે ગરીબ છીએ અને ગરીબ રહેવા માગીએ છીએ. પૈસાની જરૂર માત્ર બરણપોષણને ખાતર રહે છે. કિતીકસને ચઢાવવું તે આપણું કર્મ છે, કેમકે તે વાટે આપણે આત્માને શોધી શકીએ છીએ, ને દેશસેવા કરી શકીએ છીએ. એટલું ખાતરીથી માની લેજો કે તમારી ચિંતા હું સદાય કર્યા કરું છું. માણસ જાનતો મરેા ધધો એજ છે કે તેણે પોતાનું ચાગ્રિ ધડવું. કમાવાને અર્થે કંઈ ખાસ શીખવું પડે એવું નથી. જે માણસગતિનો રસ્તો કદી છોડતો નથી તે માણસ કદી ભૂખે મરતો નથી, અને તેવો વખત આવે તો ડરતો નથી. તમે નિશ્ચિત રહી જે અભ્યાસ ત્યાં બને તે કર્યો કરજો; આ લખતા ત્રીમને મળવાનું અને

મારી છાતીમાં માંપવાનું મન થયું જાય છે અને તેમ નથી કરી શકતો તેથી આખમાં પાણી આવી જાય છે. આપુ તમારી ઉપર નિર્દયતા વાપરવાના નથી, એ ખાતરીથી માનજો. 'જે હું કરું છું તે તમારું બધું સમજીનેજ કરું છું. તમે બીજાઓની એવા કંઈકો એ કંઈ રક્તગનાર નથી એમ માનજો.

૨

જોડા-સળંગે, તા. ૧૭-૬-૦૬

શ્રી. મણિલાલ,

x

x

x

પરોપકાર કરવો, બીજાની સેવા કરવી, ને તેમ કરવામાં જગ જોડાઈ ન માની લેતી એ ખરી કેળવણી છે. આ તમે જેમ હમરે વધશો તેમ તેમ વધારે અનુભવશો. માંદા માણસોની કરવી એના જેવો ઉત્તમ માર્ગ બીજો શો હોય ? 'કર્મના' સમાવેશ તેમાં થયું જાય છે.

મિ. વેશ્ટને મુગધીના સેરવો વિ. અપાલ્યો તેમાં અ નિયમસંપાન જુદી ગણવાની છે. x + x

* જ્યાંને મેરવો આપ્યા વિના બાનું શરીર પડત તે જ કમ્પ્લેક્સ હતું પણ જ્યાંની પદ્ધતિની વિના હું તેને મેરવો

જો સૌ કસ્તુરબાને (ગાંધીજીના પત્નીને) જેઓ બાના નામથી સંબોધે છે, તેમની સાથે જોતાના પત્ની સળંગે વાતાવિન કરવું અગર પત્રવ્યવહારમાં મહાત્મા ગાંધીજી 'બા' શબ્દ વાપરે છે.

used the rolls for direct election

આપવા દેત. આત્મા કરતાં દેહ વહાણો ન થવો જોઈએ. જો આત્માને જાણે છે, તે દેહથી જુદો છે એમ જાણે છે. તે દેહની ; હિંસક રક્ષા નાંહ કરે. આ બહુ અઘરું કામ છે પણ જેના સંસ્કારે અને પવિત્ર છે તે સ્વેચ્છ સમજે છે, ને તે પ્રમાણે કરે છે. દેહમાં રહીને જ આત્મા સાઈ અથવા ખરાબ કરી શકે છે એ માન્યતા બહુ બૂલબરેલી છે છે, ને તેવી માન્યતાથી દુનિયામાં અધાર પાપ થયાં છે ને થાય છે. x x દેહ તે દમન કરવા આપણને મળ્યો છે.

x

x

x

x

૩

જોહાન્સબર્ગ, કારતક વહી પ, ૧૯૬૬

શિ. મણિસાલ,

જ્યાં સુધી દેહ નીતિ જાળરો, તમારી શરજ બળવ્યા કરો, ત્યાંસુધી હું તો તમારા અક્ષરજ્ઞાન વિશે નિશ્ચિંત છું; શાસ્ત્રમાં જે યમ નિયમ કહ્યા છે તે જાળવાય તો બસ છે. તમે જોખને અર્થે અથવા તમે વધારે લાપક થાઓ તેટલા સારૂ અક્ષરજ્ઞાન વધારો તેમાં હું સદાયજૂત થાઉં. તમે તે ન કરો તો હું ૬૫કો દડો એમ નહિ બને. છતાં મનમા એક નિશ્ચય કરો તો તેને વળગી રહેવા પ્રયત્ન કરજો. તમે પ્રેમમા હાલ શું શું કરો છો તે લખજો. ક્યારે છો છો, ખેનગુ શું કરો છો વગેરે લખશો.

ધુના આશીર્વાદ.

ચિ. મણિલાલ

તમે મી વેસ્ટ વગેરેની ચાકરી કરો છો એ તમારો સર્વથા હિતમ અભ્યાસ છે. જે માણસ પોતાની દરજ્જા જાળવે છે તે સદા અભ્યાસ કરે છે. તમે જાણો છો કે અભ્યાસને રત્ન દેવી પડી છે એમ નથી. તમે ચાકરી કરતા અભ્યાસ જ કરો છો. અક્ષરગાન રત્ન દેવી પડી છે એ કહેવું બરાબર છે. તેમ રત્ન દેવામાં જ માણ નથી અક્ષરગાન પાછળથી મેળવાય, પણ ચાકરી કર અવસર પાછળથી આવે તેમ ન થઈ શકાય x x x

એટલું પણ મનમાં કેતરી રાખતો કે તમારું મન સ્વચ્છ છે, ચાકરી કરતા તમે માદા નહીં પડો, ને તેમ છતાં પડીશો નિશ્ચિત સ્વીકાર; તેમ ઘડાઈને જ તમે ને હું બધા સંપૂર્ણ સારી રહેણી રહેતા શીખવું એ અભ્યાસ છે. બાકી મિથ્યાભ્યાસ છે.

બાપુના આશીર્વાદ

પ

જોડાન્સખર્ગ તા ૨૨-૧

ચિ. મણિલાલ,

તમે કયા ધોરણમાં છો એમ પૂછે તેનો જવાબ નથી આપ શકતા ? હવે આપનો કે 'બાપુના ધોરણમાં છું' તમને મણવાને વિચાર-એમ થયા કરે છે ? કમાવાને સારૂ થતો હોય તો તે ઠી નહિ; કેમકે દાણો તો મધર સફરે આપે છે. તમે મજુરી કરી

(૫)

પણ પેટ ભરી શકો છો. વળી આપણે તો ફિનીક્સમા અથવા તો
એવા કામમા મરવું છે ત્યાં વળી કમાવાની વાત શી? તમારે
દેશને ખાતર બણવું હોય તો તે તો હાલ પણ કરો છો. જે
આત્માને ઓળખવાને સારૂ બણવું હોય તો તે તો સારા યતાં
ધીખવાનું છે. તમે સારા છો એમ સહુ કોઈ કહે છે હવે બાકી
રહ્યું તમારે વધારે કામ કરવા બણવાનું. તેને સારૂ ઉતાવળની જરૂર
નથી. જે ફિનીક્સમા યાય તે કરજો, પછીથી જોઈ લેશું તમારા
વિષે હું ચિંતા રાખુ છું એમ જે તમને ખાતરી હોય તો તમે
ચિંતા છોડજો.

બાપુના આશીર્વાદ.

ટીપ્સ:—ઉપરના કાગળો જે સમયે લખાયેલા તે સમયમા મહા-
ત્માશ્રીના મોટા જે દોકરા બાઈ હરિલાલ અને મણિલાલને આધુ-
નિક શિક્ષણ લેવાની બહુ તીવ્ર ઇચ્છા હતી હરીલાલ સત્યાગ્રહની
સતમા પડેલા મણિનાથ ન્હાની વયના હોવાથી લડાઈમાં જોડાઈ
શક્યા નહોતા તે વખતે હાલના શિક્ષણનો લાભ પોતાને મળે એવા
તેમને તેમણે કરેલા. મહાત્માશ્રીએ ઉપરના કાગળો લખી તે દ્વારા
બાહુ કેળવણી ઉપરનો મણિલાલનો મોહ ઉતારી નાખ્યો, એટલે
મણિલાલ સત્યાગ્ર મેળવી પોતાની પ્રજા જાગૃતવામા નિમગ્ન થયા.
મણિલાલનો તે અસત્યાગ્ર દૂર ન થયો અને લડતમાથી છૂટા થયા
પાદ ત્યાંથી હિંદુસ્થાન આવી અમદાવાદની હાઈસ્કૂલમા તેમણે
મગમાસ ચરૂ કર્યો ઉપર લખાયેના પત્રોનો સબબ જણાવવાની
ખાતર આ ખુલાસો કરવો યોગ્ય સામ્યો તેથી આ ટીપ લખી છે.

ચિ. મહિલાલ,

સુશેક ચવાની હવે થોડી જ આસા છે. તેથી આ કામજ મગગવારે લખી નાખું છું. કેમકે હવે હવે તેના કરતા વધારે કામ રહેવાનો સંભવ છે. x x x અહિં હું જેમ જેમ જોતો જાઉં છું, તેમ તેમ મને લાગે છે કે કંઈ આસ કેવળથી અહિં વધારે સંરક્ષ લઈ શકાય છે એમ માનવાનું કારણ નથી. દેવીક કેળવણી અહિં ફોપવાળી છે એમ પણ જોઈું છું. છતાં થોડો વખત તમે બધા અહિં રહી જઈ શકો. એવી પણ મનમા ઈન્છા રજા કરે છે. આપણે આપણું કર્તવ્ય રીનસર કર્યા કરશું તેમા જે ચવાનું હશે તે થશે. તમે દરબારપૂરકે ત્યાં બેજો એ અહિં આવવાની તૈયારી જેવું છે.

જમીનમા આપણે સભાળી શકીએ તેના કરતા વધારે ફળનું માદ છે, એ આપણી જોઈી આવકન બતાવે છે. જેટલું રક્ષણ જાતમહેનનથી થઈ શકે તેટલું કરજો.

૩-ને ત્યાં પુત્રપ્રાપ્તિ થઈ તે ખુશી થવા જેવું છે; છતાં મહાગ વિચારો તમે જાણો છો તેના આધારે હું દિવગીર પણ યાત્રું છું. દેશકાળ વિચારના એમ માનું છું કે હાલ તો ઘણા જ થોડા દિંદીએ પુણ્યવાની જરૂર છે. પશુવાની અર્થે પણ બહુ ઉડો છે. ત્યાં જોગવવાને ખાતર જે માણસ પરણે છે તે પશુ કરતાં પણ હીન છે. પરણેલાએ માત્ર યજ્ઞની ઉત્પત્તિને ખાતર જ નૈશ્વન કરવું થોડું

મથાપ એ એવું ધર્મદાસો પશુ કહે છે. આમ વિચારતા ને પ્રજા
હાલ ઉત્પન્ન થાય છે તે વિવચની ઉત્પત્તિ છે. આથી જ પ્રજા હીન
અને નાસ્તિક થાય છે તથા રહે છે.

+

+

+

આપુના આશીર્વાદ.

૭

નોહાન્સખર્ગ, ચૈત્ર વદી ૫, સં. ૧૯૬૫.

શ્રિ. મણિલાલ, ૩

+

x

+

+

તમે જ્યાં દોષ જુવો ત્યારે મને જણાવવા એ તો બરોબર
છે. મારી ધ્વજા તો એવી છે કે દોષ કરતા માણસોના ગુણુ વિશેષ
જુવો. દોષથી તો આપણે બધા ભર્યાજ છીએ. એટલે આપણે
માણસોના ગુણુ શોધી તેવું જ મનન કરવું આવી રેવ પાડી પડી
શકે છે, પણ જ્યાં સુધી ન પડે ત્યાં સુધી તમે જે જે દોષો જુવો
તે મને બતાવતા ન અચકાને

+

+

+

+

+

જે અપરિહાર્ય—જેને વિષે આપણે ઉપાય નથી શોધી શકતા—
તે સહન કરવું. તમે તમારું કર્તવ્ય કર્યું જ જશો એટલે તમને
સંતોષ રહેશે આપણે આપણી ફરજ બજાવતા છતાં અ
શાળાયા કરશે તેન કેમ ધ્વજા ? તેનો વિચાર કરવો એ પણ
અપરિમાન નહીં

મોટોરીઆ કેટખાતું

તા. ૨૫-૩-૧૯૦૬.

ચિ. મણિલાલ,

x x x હવે જોલમાં મેં પુષ્કળ વાચ્યું છે હું ધમસન, રસિક, એકિતી લાયકું, ઉપનિષદો પણ વાચતો ગયો છું. શિક્ષણ એટલે અક્ષરજ્ઞાન નહિ પરંતુ ચારિત્ર્યની ખીલવણી—ધર્મભાવનું બાન—એ મત મારા સરના પ્રકારના વાચનથી મળ્યું થાય છે. આપણી ભાષામાં તેને આપણે કેળવણી કહ્યેથી જોળખીએ છીએ. જો કેળવણીનો ઉદ્દેશ આવેજા હોય—અને મારી ધારણા મુજબ માત્ર આજ ખરો ઉદ્દેશ છે—તો હું જણાવીશ કે તમે ઉત્તમ પ્રકારની કેળવણી લેઈ રહ્યા છો.

આની ચાકરી કરી તેની ઉમ પ્રકૃતિ સહી લેવી. ચિ. હરિલાલની જોડાજરીમાં ચિ. ચચીને લાગી આવે નહિ તેમ તેની જરૂરીઆતો અટકાવી ધારી લઈ તેની કાગળ રાખવી અને રામદાસ અને કેવીદાસની સલાહ રાખવી, તે સર્વ કરતા વધારે સાફ શિક્ષણ શું હોય ? આ કામમાં તમે પાર ઉતરશો તો તમને અર્ધ ઉપરાલ કેળવણી મળી ચૂકી એવું માનવાને મતે શો વાધો હોય ?

ઉપનિષદ ઉપરથી નચુરામજીની પ્રસ્તાવનાનાં એક વાક્યથી મારા મન ઉપર ભારે અસર થઈ છે. તે કહે છે કે પહેલી બ્રહ્મચર્ય અવસ્થા તે જેની સંન્યસ્ત અવસ્થા જેનીજ છે. આ લલન વાસ્તવિક છે. નિર્દોશ અવસ્થામાં એટલે માત્ર બાર વર્ષની ઉંમર સુધીજ મોજમ-

આ ભોગવાય છે. છોકરો પાછી હાથરનો થયો કે દુરતજ તેણે તો
જોખમકારી સમજતા શીખવું જોઈએ. આ વય પછી દરેક જણે
આચારવિચારમાં સત્ય અને અહિંસા સંબંધી સંયમ પાળવો
જોઈએ. આ કામ કંટાળો ઉપજાવે એવા અભ્યાસની પદ્ધતિએ
નહિં પરંતુ સ્વભાવિક વિનોદ તરીકે ચલું જોઈએ.

રાજકોટના ધણા છોકરાઓ મને સાબરે છે. તમારી હાલની
હમગ કરતા હું ન્હાનો હતો ત્યારે મને પિતાશ્રીની સેવાચાકરીમાં
ખરો આનંદ મળતો. બાપા વર્ષ પછીથી મેં મોજમજાનો છાટાયો
જોયો નહોતો. જો ખરા સદ્ગુણોનું અનુકરણ તમે કરો, સદ્ગુણ-
મય તમારું જીવન બની જાય તો કેળવણીનો મારો આદર્શ તમે
પૂર્ણ કર્યો છે. આ ગુણોથી સજ્જ થઈ તમે આનંદના કોષપણ
પ્રગુણોયરે તમારું ગુજરાન મેળવી શકશો, અને આત્મજ્ઞાન-ધર્મ-
જ્ઞાન મેળવવાને રસ્તે ચઢી શકશો.

આનો અર્થ એમ નથી કે તમારે અક્ષરજ્ઞાન ન મેળવવું;
પણ આ બાબત એવી છે કે તમારે તે મેળવવા માટે આકળા
ન થવું જોઈએ. તે માટે તમારે ખૂરતો અવકાશ છે અને પરતી
સેવામાં ઉપયોગી નીવડે એવા હેતુથીજ તે શિક્ષણ લેવાનું છે.

અવિધ્યમાં આપણા નસીબે ગરીબાઈ છે તે જાણતા
નહિં. જગતને વધારે વિચાર છુ તેમ તેમ વધારે સમજાય
છે કે તવંગર થવા કરતા ગરીબ રહેવામાં વધારે આસ્વાસન
છે. શ્રીમતાર્થ કરતા, તવંગર થવા કરતા, ગરીબ રહેવામાં, મરી-
આપના રણો વધારે સુંદર અને વધારે મીઠા છે.

હું માનું છું કે યુગો વહી ગયાં જેઓએ ઉપરીન ત્યાં રીફ
 છે તેમનાથી તેમનો પુનઃ સ્વીકાર જૂલમરેલો છે. શુદ્ધ અને સર્વ
 ધર્મ વર્ણોમાં મિથ્યા પ્રતિભેદો ઝોળા નથી. અત્યારે તો ઉપરીન
 ઉપરી દખલ હોઈ કરે છે. બંધિયા આ વિચારની વિસ્તારપૂર્વક
 ચર્ચા કરીશ.*

આપની આશિષ.

—:૦:—

૯

જોડા-સંખર્ગ.

તા. ૨૧-૫-૧૯૦૮

ચિ. મ... ..

તમારો કાગળ મળ્યો. મારે વિષે ચિન્તા કરવાની જરૂર નથી.
 હું માનું છું કે મારો ભોગ આપવોજ પડશે. (જનરલ) સમૂહ
 છેવટ સુધી દોઢાં શકે એવું માનતો નથી; લોકો અધીરા થાય
 છે, અને તેથી તેઓ જીદથી ઉપર ધા કરવાનું વધી રહ્યા છે. તેઓને
 સામ મળે છે. તેમ યામ તો સત્યાગ્રહ માનવાનો છે જેને હું કથા-
 નુ માનું છું તે કંતાં જીદીનો ભોગ આપવો પડે તો ખીનું
 કુશળ મોત કયું.*

જો ને મરવું ચોખ્ખું હતું. તો પછી મોતથી જી
 હાસ કેમ થાય ? આ દુનિયા શાની છે. તો પછી મારો જી
 આ દુનિયામાંથી જશે તેમા હેતુઓની ચિંતા કરી કેમ થતે છે

* આ કાગળ મદાત્મા ગાંધીજીએ સત્યાગ્રહના પહેલા તબક્કામાં
 પ્રીતરીયાની સેન્ટ્રલ જેલમાંથી લખેલો છે.

નરણુ પર્થત મારાથી અલટિત ન-થાય એ છત્તું ખસ છે, કે
મોક્ષ પામું એવી કશા તો હજી નથી, પણ એમ માનું છું કે જો
મારા વિચારો હાલ જે પદ્ધતિને પામ્યાં છે તે વિચારોમાં હું આ
શરીર છોડું તો પુનર્જન્મ એવો થાય કે સઘ મોક્ષ મેળે.

લી. મોહનદાસના આશીર્વાદ.

૧૦

તા. ૨૬-૭-૧૯૦૮

મુરખી ખુ--ની સેવામાં—

ઓ કામગી મધરાતે લખું છું. વધુ લખવા વખત નથી. મને
જાત સંભાળવાની ભક્ષામણુ કરો છો પણ આપણું શિક્ષણ એવું છે.
કે જાત (આત્મા) નથી મરતો, નથી મારતો કે નથી મરાવતો. શરીરને
'જાત' માની તેને સંભાળવાનું કહેવું તો તેને થી ભગવાને મોહ
કહ્યો છે. હવે મારે શું સંભાળવું ? હું તો જાતજ સંભાળીશ
એટલે કે તેનું યાન ખનતા પ્રયત્ને કરીશ. તેમ કરતા દેહને જાત
કરવા જેટલી તાકાત તો આવરીજ જોઈએ.

આટલું લખાઈ જાય છે કેમકે બહુ મનન કરના જોડું છું
કે આપણી કેટલીક કહેવતો ને ચાલતી શીખામણો કેવળ
ધર્મ વિરુદ્ધ છે. જોને સર્વોપરી પુસ્તક માનીએ છીએ તેને વ્યવહાર
રમા કોરે મૂકી દઈએ છીએ. જેટલું જોર માર્યાં હોય તે બધું
આવી રહેણી મામે અજમાવવાને ઉદ્દેશ ગણ્યો છે.

લી. મોહનદાસના આશીર્વાદ

ચિ. મ૧

તમારો કાગળ મળ્યો. જે ..ના જવાની ખાત્રી બધાને બધા જણાઈ છે તેની ઉપરથી એક લક્ષ્મી લેવાનું નાના મોટા બધાને રહ્યું છે. તે એ કે કાયાને આપણે રોકી નથી શકતા. તેથી તેને જતી કરી પરમાર્થમાં પરોવ. આત્મસિદ્ધિ કરવી આમ કરવામાં અલ્પકાલ એ જરૂરી ને ઉત્તમ સાધન છે એવો વિચાર અવકાશો અનખા ખીચ્યા જ કરે છે.

લી મોહનદાસના આશીર્વાદ.

૧૨

શુક્રવારની રાત્રે.

ચિ. મ

સત્યનું મેવન કરતા બહુ સહન કરવું પડે. સત્યનું સેવન કરનારે શરીરે દુ:ખ નથી પામ્યા એવો દાખલો બાંચે જ મળી શકશે. શરીરદુ:ખ એજ સુખ છે—જો માની શકાય તો—છતાં આ વિચાર કરવા જેવો છે સત્યનો જન્મ એ યાદ્યના બધા અનર્થ થયા છે તેથી આપણે અનકાવાનું નથી

લિ મો ના આશીર્વાદ.

૧૩

મહા સુદ ૧૦

ચિ ના

મરજી વિષે તમે મને બધા સવાલો પૂછ્યા છે રાજકોટમાં હાંદરે મર્ખા જોડશે મે સહુને ધર કે ગામ ફેગવવાની સલાહ આપી. એ મારા વિચારો તે વખતના (૧૮૫૮), તેમાં હવે મને જુથ

થઈ એમ જણાય છે એવા મારાં વિચારો બહુ ફરેલા છે. બધા
 વળાએ હેતુ એકજ હતો-સત્યની શોધ. હવે જોકે હું કે એમ
 ધર ફેરવવાં એ આત્માના ગુણની અજ્ઞાનતા છે. આનો અર્થ એમ
 નથી કે કોઈ કાળે ગમે તેમ થાય તોપણ ધર ન બદલાય. ધર
 બળી જતુ હોય તો તેને ખાલી કરીએ જ. તેમા સર્પ, વિંછુ
 એટલા નીકળી પડે કે તેમા રહેવું એ તાત્કાલિક મૃત્યુને મળવાનું થઈ
 પડે તો તે વેળાએ પણ ફેરવાય. જો કે આમ કરવું એમા પણ
 દોષ નથી એમ માઈ ફેરવું નથી જોણે આત્માને સંપૂર્ણ આજ-
 ન્યો-અનુભવો છે તેને માટે તો છાપડું આકાશનું હોય તે જગતમા
 વસતા સર્પ, વિંછુને મિત્ર સમ જણે. આ દશા નહિ ભોગવનાર
 આપણે ટાઢ તડકાથી ડરીને ધરમા વસીએ તેથી ત્યાં બધા ઉત્પન્ન
 થનાથી ધર તણએ પણ ખરા, છના મનમા ઉમેદ એની રાખીએ
 કે આપણને ઉતાવળે આત્માનું દર્શન થાય. નિદાન મને તો આ
 પ્રમાણે લાગે છે મરણની વેળાએ આ.....ગયા ને તેના પટેલને
 ધર સાચવવા મૂકી ગયા. આમ કરવું એ માણસને અત્યાચાર છે.
 જો ધર બળતુ હત તો પટેલ પણ જાત. આ દાખલા ઉપરથી
 તમે બેઠ ઘટાવી શકશો. મરણી આદિનો બધા સાધારણ ગણુ છું
 મુસલમાન ધર નથી છોડતા પણ ખરે ઉપર આસ્થા રાખી પડી
 રહે છે. જો તેની સાથે જરૂર પડતા ઉપાય લે તો વધારે સારું
 કરે. જ્યાં લગી આપણે નાશભાગ કરીએ છીએ ત્યાં લગી મરણી
 જવાનો થોડોજ સમય છે. જે જે ગામમા મરણી થાય છે તે તે
 ગામમાં આપણે કારણ શોધવાને બદલે ભાગી છુટીએ એ દીનતા સમ-
 જાય. આટલા જવાબથી મને સતોષ નથી થતો ત્યારે તમને કેમ થઈ
 શકે ! તમારે અને મારે મળવાનું બને અને અનાયાસે પ્રશ્નો થાય

ત્યારેનું મારા મનમાં શું રમે છે તે તમે જાણી શકો. હું પુરું નથી
સમજતી શકતો તેનાં બે કારણો છે. હાથ હું એવાં કામોમાં રોકાયો
છું કે મને વિચારીને લખવાનો અવકાશ નથી. અને બીજું કારણ
એ કે મારી પોતાની દહેણી અને રહેણીમાં તરાવન છે. જો હું
જમણું છું એવી એકતા હોય તો તમને તુરત સમજતી મકાલ
એવા શબ્દો હાથ આવે. મરહીના બધથી તમને મુરખી ધર
કે મામ છોડવાનું દહે ત્યારે તમારે છોડવું એ યથાર્થ છે. જ્યાં
નીતિયુક્ત જીવનને ધકકો ન પહોંચે ત્યાં મુરખીઓની આગાને
અતુલ્ય એ આપણો ધર્મ છે. તેમા કલ્યાણ છે. તમે મોતના
બધથી નહિ પણ માતપિતાને શુદ્ધી કરવા મરહીવાણું ધર છોડો
તે તદ્દન નિર્દોષ છે. આ સમય કેટલેક સ્થળે ને કેટલાકને સાર
એવો કાંઈ આવી પડ્યો છે કે મુરખીઓની આગા પાળવા વિશે
વિચાર કરવો ઘટે છે. મને તો એમ લાગે છે કે માતપિતાનો પ્રેમ
એવો મૂઠ છે કે તેમને બહુ સખા કાંઈ સિવાય કુળાવાય નહિ.
પણ જીન મુરખીઓને વિશે મન એટલું કમૂપ કરતું નથી. જ્યાં
આપણને નીતિના સપાસોમાં કાંઈ સંશય હોય ત્યાં પણ કૃતરતા
કરજાના મુરખીઓનું કલ્પન થઈ શકે-કરવું એજ રજા હોય.
જ્યા નીતિને વિશે સંગ્રહ નજ હોય ત્યાં માગાપતી આગાનું પણ
ઉલ્લંઘન થાય-કરવું એજ રજા છે. મને મને માગ બાપ એવી
કેનાનું દહે તો ન કરી. મારો બ્રહ્મચર્ય પાળવાનો વિચાર હોય
તેમા માગાપ જૂરી આગા કરે તો તેમની આગાનું વિનયપૂર્વક
ઉલ્લંઘન કરવું. મ.....અને રહ..... સમાઈ તેએ
ચાવરધા ન થાય ત્યાં સુધી ન જ કરી એ ધર્મ સમજ્યું છે

આખાપણવત્તા હત તેઓનો વિચાર, હિલટો હત તોપણ હું
વિનયપૂર્વક તેમની સામે ચાલ અને એમ પણ માનું છું કે તેઓ
મોડ વચન કબૂલ રાખત.

આટલું બસ છે. શંકાઓ વિશેષ થાય તો પૂછવું. તમે
અનર્થ ન કરો એવી તમારી સહૃદયતા છે એમ જાણીને મેં તમને
ઉપર પ્રમાણે લખ્યું છે. પાપડી માણસ હોય તે કાંતો મને એવું
લખવાથી ઉદ્દન માને અથવા તો માગ વચન ઉપર મૂઠ વિશ્વાસ
રાખી ખોટા અર્થ ખેંચી ખોટા કારણથી મુરખ્ખીઓની આશાનું
ઉશ્વચન કરે અને મરણને વિશે લખ્યું છે તમાથી એવો અર્થ
એસાડે કે યોગ્ય ઇલાજમા દારૂ માસાદિ લેવાય.

શિ. મે. ના આશીર્વાદ.

૧૪

હાલ તા. ૩૦-૮-૧૯૦૬

અકાશ્ય સ્વામીજી,

આપનો કાગળ મળ્યો. પહેલા આપનું ટુંગોરોડમા કરેલું
“ કર્મન વાયલી ” વિષેનું બાપણ વાચેલું કેળવણી ઉપરનો કાગળ
વાંચ્યો ઉપરના ત્રણે લેખ વાંચીને હું દીવગીર ગયો છું. મારી
ઉપરનો કાગળ ઇસ્લામી ધર્મ વિષેના આપના વિચારો બતાવે છે,
અને બીજા બે લેખ તે ધર્મ માનનાગ પ્રત્યેની આપની વર્તણૂક
બતાવે છે. ખ્રિસ્તી ધર્મ માટેના આપના વિચાર માટે કંઈ નથી
કહેતો. પણ ઇસ્લામી ધર્મ ઉપરની આપની દ્રષ્ટિ તે હિન્દુધર્મના
રહસ્યની વિરૂદ્ધ છે, એમ હું જાણું છું. કદાચ પણ હો રહી તે

જતાવતા આપે નીતિ વિરૂદ્ધ એવું સમયાનુસારી વર્તન કર્યું છે ;
વિશેષ રૂ ખદ. ચક્ર પડ્યું છે હિન્દુધર્મના ગણિના અગ્રેજને મળ્યું
એ તો આપણી અતિ દીનતા જતાની. મારા ધર્મનું રક્ષણ કરવ
હું પોતે લાયક ન હોઉં તો પગધર્મી શું કરવાનો હતો ? મેળવણી
વિષેના આપના વિચારોને ટેવળ હિન્દુ-મુસલમાન વચ્ચે વિરોધ
ઉપજાવનાર ગણુ છું આટલું બધું અતર હિન્દુ-મુસલમાન વચ્ચે
રાખવાની જરૂર હોય તો પછી હિન્દુસ્તાન પરાધીનજી ગયેવું પડે
છે. તેમા પરદેશીનો દોષ પણ કેમ કઢાય તે અને એવું અતર રાખતો
હિન્દુ ધર્મના સોપજ થાય સારે નસીમે હિન્દુ ધર્મની સ્થિતિ
અચળ છે. હજારો વર્ષથી જેવું રક્ષણ થયો કર્યું છે તેનો લોભ
મારા ધર્મગુરુઓને હાથે પણ નહીં થાય એવી મારી અચલિત
અઢા છે. આપને શું લાગુ ? આપના માનને વિષે માનવૃત્તિ છે.
આપના વર્તનથી ખેદ પામું છું.

લી. મ... . . .ના આશીર્વાદ

૧૫

તા. ૭-૮-૧૯૦૯

ચિ. મા.....

તમારો કાગળ વાંચીને હું બહુ રાજી થયો. હું જાણું છું કે
હિન્દુસ્તાનના કેટલાક માણસો હાલતનું રહસ્ય નથી જાણતા. તે
જતાવે કે આપણા અસલી વડવાઓ આત્મજગતનું જ્ઞાન ધરાવ
વાના તે હાલ દુષ્કારી ગણુ છે તે પાછું અજવાળામા લાવતા ધીર
જની જરૂર પડશે વખત જશે; પણ જેમ જેમ સમજ પડતી જશે

તમ તમ આત્મજાનના પરાક્ષા વિશેષે જણાશે. હું જે આત્મ-બળનું
 વિશુદ્ધિ હું તેનો સમાચાર મદિર વિ. જગ્યાએ જવા રૂપી બાહ્યોપચારમાં
 નથી થતો. કેટલીક વેળા તેના ઉપચાર તે બળના વિરોધી
 બહિષ્કાર છે. આ બધું તમે જોઈ જાઓ. *બરોબર વાચ્યું હશે તો કેટ-
 લેકે દરજ્જા જોઈ હશે. જ.....વિશેષ સમજાવી શકશે. ત્યાં બેઠાં
 રહેતો તે બળનો પ્રયોગ કરી શકે છે. સત્ય અને અભયની ખીલ-
 વણી તેનો પ્રથમ પાઠ છે.

લી. મ.....ના આશીર્વાદ.

૧૬

કાગળ વદ ૪, ૧૯૬૬.

ચિ. ન.....

તમારો કાગળ મને મળ્યો છે. ત્યાં રહીને પણ તમે અહીંના
 હિંદુશાને મદદ કરી શકો છો. હું જોઉં છું કે ત્યાં પણ લડન પુષ્કળ
 લેવા પડશે. આમ કંવાને સાથે તમારું આરિત્ર ઘડાવું જોઈએ. તમે
 આપણા ધર્મના મૂળતત્ત્વો જાણો છો ? કદાચ તમે કહેશો કે હું તે
 આખી ગીતાજી મોઢે બાણી શકું છું, તેના અર્થ પણ આવડે છે
 પણ મૂળતત્ત્વોનું તે શું પુછના હશે ? મૂળતત્ત્વો જાણવા એટલે
 તે પ્રમાણે વર્તન કરવું એવો અર્થ હું કરું હૈં સપના
 પહેલો ગુણ “ અભય ” એ છે, એ શ્લોક તપને યાદ હશે. તમે
 અભયપદને કંઈક અંશે પામ્યા છો ? ચા જે કંઈક યોગ્ય હોય તે
 નીડર-ચર્મ દેહ પડતાં પણ કરશો ? જ્યાં સુધી એટલું પદ મળે ત્યાં
 સુધી તેવું એવન કરી તે મેળવવા પ્રયત્ન કરો. તમે ધણું

• ધનિયન ઓપિનિયન.

સકસો. આ પ્રસંગે તમારે પ્રહ્લાદજી, સુધન્વો વિગેરેના દ્રષ્ટાંત વાદ કરવાની જરૂર છે. આ બધી દંતકથા છે જોમ ન માનજો. તેવાં કાર્યો કરનારા હિન્દી પુત્રો યથા ગયા છે. તેથી જ આપણે તે આપ્તવાનો મોઢો કરીએ છીએ. આજ પણ પ્રહ્લાદ અને સુધન્વો, હરિશ્ચંદ્ર અને શ્રવણ, હિન્દુસ્તાનમાં નથી એમ નથી માનવાનું. આપણે લાયક ચર્ચા ત્યારે તેનો મેળાપ પણ કર્યું તે કંઈ મુંઝાઈના આગામાં નથી આવવાના; પરંતુ જમીનમાં ઘડના પાકતી આશા ન રખાય. મુંઝાઈમાં રહેવાઈ હોય તો મુંઝાઈ એ નગ્નતી ખાણ છે એમ મનની સાથે દઢાવજો. તેમાં કંઈ માય નથી.

લી મ...ના આશીર્વાદ.

૧૭

તા. ૧૪-૫-૧૯૦૮

મુ—મે...તંયા જી.....

ગો.....મયો તે જુલો સજાધને લઈને સ્વાભાવિક રીતે આ લખતો પણ મને રોલું આવે છે; પણ મારા મનના વિચારો જે હું ઘણા કાગથી કર્યા કરું છું તે અત્યારે બહુ પ્રબળ થયા છે. હું જોઉં છું કે આપણે બધા અતિ જંગમમાં પડ્યા છીએ. આ દશા જેવી કુદ્વંતરી છે તેવીજ દેશની જોઈ છે. ઘણા વિચારોમાંથી હાલ જે આગ મનમાં પ્રધાનપણે છે તે જ અહીં મુકું છું. ખોળી ઘરમે 'કે' જોડા મોઢયા આપણા છોકરાઓને જલદી વગવવા-પરણાવવાનો વિચાર કરીએ છીએ. તે ઉપાધિમાં મેંકડો પૈસા મુમાવીએ છીએ, તે પછી વિધવાઓના મુખ જોયાં કરીએ છીએ. પરંતુ જ નહીં

અમ તા કમ કહુ / પણ કાંઈક હદ તો બાંધીએ ? છોકરાએ। પર-
ચારી તેઓને દુઃખી કરીએ છીએ. તેઓ પ્રજા ઉત્પન્ન કરી ઉપા-
ધિમાં પડે છે. બાકી તો તે વિષય છે. એમાનું કાંઈ આપણે કરતા
હોઈએ એવું જોવામાં નથી આવતું. જે આ વાત બરાબર હોયતો
આપણા છોકરાઓને આપણે આપણી જેમ (પેડે) પરણાવી વિધવા
બનાવીએ છીએ. આમ વિષયવૃક્ષ વધ્યાજ કરે છે. આને હું તો
ધર્મ નથી કહેતો. જે મારા મનમાં આવે છે તે જ, જે કે નાનેરા
બાઈ છું તોપણ આપની મારફતે બધા કુટુંબની આગળ મૂકું છું.
એજ મારી તો કુટુંબસેવા છે. અપરાધ થતો હોય તો ક્ષમા કરજો.
ચૌદ વર્ષના અધ્યયન અને સાત વર્ષના વર્તનપદ્ધતિ આ વિચારો
સમય વિચારી સુકું છું.

લી. મ.....ના દંડવત્.

૧૮

તારી તબીયતનો તાર મી. વેસ્ટે આજે મોકલ્યો છે. માફ હૈયું
કેનગાય છે, હું રડું છું; પણ તારી ચાકરી કરવા આવું એવી
સ્થિતિ નથી. સત્યાગ્રહની લડતમાં મેં બહુ અર્પણ કર્યું છે. મારાથી
ત્યાં અચાચજ નહીં. દંડ આપું તો જ અવાય. દંડ તો ન જ અવાય.
તું જરા હિંમત રાખે, રીતસર ખાય તો સાફ થઈ રહેશે.
છતાં મારે નસીમેથી તું જશેજ એમ હશે તો હું તને એટલું જ
લખું છું કે તું વિયોગમાં પણ મારી હયાતીમાં જ ચાલી જાય તેમાં
ખોટું નથી. માફ હેત તારી ઉપર એટલું છે કે તું
મારે મન જીવશે. તારો સામાનો તો મારો છે.

(૨૦)

૧૫૩

ફક્ત હું કે જો તારે જવું જ થશે તો હું તારી પાછળ ખીજી બંધ કરવાનો નથી મેં તને કેટલીક વાર કહ્યું પણ છે. તું ઇશ્વર ઉપર આસ્થા રાખી જીવ તજજો. તું મરીજ તો તે પણ સત્યાગ્રહને જોગ છે મારી લડત તે માત્ર રાજ્યદારી નથી તે લડત ધાર્મિક છે, એટલે અતિ ચોક્કસ છે તેમા મગ્નુ તોએ શુ અને જીવડુ તોએ શુ. તું પણ એમજ જાણી જરાએ જોણુ નહિ લાગે એની મારી ઉમેદ છે, એડુ તારી પામેથી માગી લઉં છું.

૧

૧૬

ચિ .. મ....

સનિવારે રાત્રે ૯ વાગ્યે-

એક પછી બીજી એમ પુસ્તકો વાચતા છેવટે તમે અતર-વિચાર કરી શકશો દરેક પુસ્તકમા ખામી, રહેલી છે, ખામી હોતીજ જોડાએ લખનારના પોતાના ચારિત્રની છાપ તેના લખાણમા પડ્યા વગર રહેજ નહિ એટલે માપુમ માત્રના લખાણમા ખામી રહેતી છે, તે કોણુ મગની મારક કાઢી સાગ સારા મગ ગણના, એમ જ્યાં અતર-વિચારની ટેવ પડે ત્યારે બની શકે છે.

લી મ ના આશીર્વાદ-

૨૦

ચિ....મે.....

રવિરા-

આત્મા સિવાય બધુ ક્ષણબગુર છે એ વિચાર ઘડીએ ઘડીએ કુવો એટલુંજ નહિ પણ તેને લગતા કાર્યમા સદાય પરાયણ રહેવું-જેમ જેમ વિચાર કરૂ છું તેમ તેમ સત્યના તથા અહ્યર્થના મહિ-

આનો ખ્યાલ મને રમ્યા કરે છે બ્રહ્મચર્યનો તેમજ બીજી બધી નીતિનો સમાવેશ સત્યની અદર થાય છે ઠતા બ્રહ્મચર્ય એ સત્યની સામે બેઠી શકે એવું તેનું મહત્વ છે, એમ મને યમાજ દરે છે એ બંને વડે ક્રોધ પણ અડચણ દૂર થાય એમ મારો દૃઢ વિશ્વાસ છે ખરી અડચણો આપણા મનોવિકાસની જ છે બાહ્ય સબધ ઉપર સુખનો સ્વેચ્છમાત્ર આધાર ન ગણીએ તો લોકો શુ કહે છે તે વિચાર કરવાને બદલે આપણે શુ કરવું ધટે કે એજ વિચાર કરીશું

શ્રી ..મ. ના આશીર્વાદ.

વિપદને સારૂ ધૈર્યના સિવાય બીજો ઇલાજ નથી. સાધન તો જે ટ્રાન્સવાલમાં તે જ દેશમાં એ વિષે મનમાં શકા નથી, પણ ..તો કાગળ બતાવી આપે છે કે આપણે તૈયાર તો શ્રીનીકસ જેવા સ્થળમાં જ થઈ શકશું સ્મશાનમાં સુતા પણ નિહર રહેવું એ કર્તવ્ય છે, પણ સ્મશાનમાં સુતાનું શરૂ મગ્નાર માણસ સુતાજ બધે મરી ગયું એવો સંભવ છે તેમ તમારૂં ને મારૂં હિંદુસ્થાન હાલ સ્મશાન રૂપ છે, તેમાં પચારી કરી મીરાબાઈનું બળન “બોન મા બોય મા” વિગેરેનું કરી શકીએ એ તૈયારી અહીં કરવી ધટે છે—કરવી પડે છે, + + કોઈપણ પ્રકારે અને કોઈપણ દાળે મળતા મોતને વધાવી લેવા જેટલું બધું મારામાં આવશે એમ આભાસ આપ્યા કરે છે, તો સર્વને આવે એવું ઇચ્છુ છું

“તમે સહજ વિચાર કરો તો જોઈ શકો કે કોણ કોને કાઢે એ સવાલ ઉભો થતો જ નથી. જ્યારે શીનીકસની હાલત પુરી નમજી ત્યારે કાઢવા રાખવાપણું નહીં રહે; પણ જોને ખરો રગ હશે તે જ રહેશે તે વેળા તો કોણ રહેશે એ સવાલ ઉઠવાનો છે. આજે પગાર નથી આપતા પણ ખોરાકી અપાય છે, તેમા પણ ઓડું દરી, કટ વેડી, સુકી રોગી ખાઈ કોણ રહેશે એ જ સવાલ છે. + + + શીનીકસ પણ શીનીકસમા જ રહેશે એવું ક્યા છે? જ્યા શીનીકસનો હેતુ છે ત્યાં શીનીકસ છે. + + આપણે તૈયારી બધી દિંદને સાફ કરીએ છીએ; + + મારો આત્મા તમે સમર્થ માનતા હો તમે જ તમારો છે. આપણા આત્મા વિષે કોઈ ભેદ નથી; પણ તમારામા જેટલું અનાત્મપણું-ભીરતા-સંશય-અનિશ્ચય વિગેરે હોય તે કહાડી નાખો એટલે આપણે બને સરખા જ છીએ. તરાવત એજ રહ્યો છે કે મહા પ્રવાસે મેં ઘણા મદ કહાડ્યા છે તટલા અને તેથી વધારે તમે દડતાપૂરકે સાહસ કર્યો એટલે કહાડી શકશો.”

“હાલ તો એવું છે. ફુનિઆ આખી મેં બનાવ્યું છે તેની વિરુદ્ધ હોય તોપણ નિરાશા ઉપજે એમ નથી. આ મગારીનું વચન નથી પણ સત્ય વચન છે. હિંદુસ્તાનને સાફ કરવાનો આપણું મનોરથ નથી પણ આપણે સારા થયોનો મનોરથ છે. તે જ મનોરથ હોઈ શકે. બાકી બધું ખોટું છે. જેણે આત્માને જાણ્યો નથી, તેણે કંઈ નથી જાણ્યું. + + રાવણના ઉત્સાહનું અનુકરણ કરીને આપણે આત્મા બણી વળીએ.”

૨૪

“ તમારી પ્રત્યેના અસંતોષ કે કટાક્ષથી જો તમે ખસવા ઠરો તો ભેદ રાખ્યો ગણાય અને તેઓની પ્રત્યે ને તમારી પ્રત્યે મારી જે દરજ્જો હોય તેમા મને હરકત આવી પડે x x તમે ખસવાનો માર્ગ લ્યો તેમા તેમનું અકસ્માત જ થાય. આપણે મહા પ્રયાસમાં પડ્યા છીએ. તત્વજ્ઞાનની શોધ કરીએ છીએ ”

૨૫

“ કૃષ્ણ પરમાત્મા છે. આત્મા છે તેનો મોક્ષ છે-પાપ-પુણ્ય છે. આ ભવે પણ મોક્ષ સંભવે. આટલું દ્રઢ થઈ ગયા પછી આપણે સંશોધન કર્યો જ કરવાનું છે. જે ચાલે છે તે ચાલે છે તેથી જ મીઠું છે, અથવા તો આપણા વડીલોએ ક્યું વાસ્તે અમુક ખરો મરજ છે, એ માનવાનું સ્તીભાર કારણ નથી. એ આત્માની વિરોધી વાત છે. પ્રાચીન ધર્મોએ સરસ છે; પણ અગ્નિની પાછળ જેમ હુમારો છે, તેમ પ્રાચીન ઉત્તમતામા કનિષ્ઠતા રહેલી છે. તેનું પૃથક્કરણ કરી આપણે તત્વ જે ચર્ચા તેમા જ્ઞાન રહેલું છે.

“ કૃષ્ણ-પ્રસાદ પામવાનો એક જ સરળ રસ્તો છે; તે એ કે ધામે ધામે પુદ્ગિપૂર્વક સત્યાદિ શુભોનુ સેવન કરવું ને બધા વિષયો-માથી રાગ કાઢીને એક જ રાગ રાખવો. x x શરીરાદિ બધું તેની ચિંતા નથી. જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ વાસનારૂપી કામડાને ખાઈ જાય તો પિયુષ મળે જ x x જે હોકરા માખાપને જુલે તે પૃથ્વી પર કશું ન ઉભળી શકે, એ હું માનનારો છું. તે વૃત્તિને કશો મોક્ષ તમારા કે...ના પર્વતમાં જોતો નથી એટલે હું નિશ્ચિત છું જ્ઞાન વિષે સખે છે તે છાપ બધાની ઉપર પડેલી છે.

શ્રુત છે. સીતાજી તેમાં લવચાપાં ત્યારે આપણું શું ગતું? ~
જાહેજવાલી પશ્ચિમના મુધારાની બસિહારી છે. તે જાહેજવાલી
જ્યારે આપણને મોઢમા ન નાખે ત્યારે આપણે ઝૂટ્યા.

“ પોતાની સ્ત્રીને વિષે વિષય પીત્રો તેનાથી મહાભારત કામ
થોડાજ હશે. તમારું વચણ તે તરફ છે એટલે તમે પાર ઉતરશે
જ. પ્રયત્ન કર્યાજ કર્યો ને સફળ થાય તેવા સંજોગો લાવ્યો.
એટલે રહેજો પાર ઉતરશે. મારા વિચારો તેવા બધામાં પછી
મત્તલ કરના છતાં તા. ને દે. ની પ્રાપ્તિ થઈ છે. મારી પ્રાથમિક
નિષ્કળતા ઉપરથી તમારે હિમન લેવાની છે. પુરુષને સિદ્ધી
ઉપમા પણ કવિએ આપી છે. ઇન્દ્રિય વનના રાજા થઈ રહેવાનું
સામર્થ્ય આપણને બધાને ચિંતવન કરતા આવી રહેશે ”

૨૬

“ મુદામાજીનું ચરિત્ર તો હું વાંચી ગયો હતો. તેની અને
નરસિંહ મહેતાની ગરીબાઈની હરિશ્ચંદ્ર કરવાનો મને ઉત્સાહ આવ્યો
અને છે. તે ઉપરથી મેં લખ્યું છે કે.....નું જાન તે સુખ
અને મુદામાજીનું તે ખર્ચ અને અનુકરણીય + + થી કૃષ્ણને
હું પરમાત્મા તરીકે જાણું છું. તે શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનના
પારથી ને મુદામાજીના મિત્ર, નરસિંહ મહેતાના રજૂહોડ. તેના
વેધે દીક્ષા કરવાનો મારા મનમાં સ્વપ્ને પણ વિચાર ન હતો.
મારા મનમાં એવો ભાવ મારા કાગળ ઉપરથી આવ્યો તેટલો
! પાપી છું. મારાથી એ વિષયમાં એક અક્ષર કેમ પડ્યો રહ્યો
ને વિચારી ચરચરું છું. તમારો કાગળ આવ્યો ત્યારથીજ હું

અમરાયેશો રહો છું x X x સુદામાજીતો સ્ત્રીએ મહેલોં માયો
તે અલક્ષ્મી ગણું છું; છતાં શબ્દેશબ્દ તેમ બોલી હોય તો નવાધ
કે વિરોધ નથી લાગતો. સ્ત્રી એમજ બોલે. સુદામાજીનો ધરાદો
ખધું સડન કરવાનો રહે ત્યારે સ્ત્રી કહેશે એમ નહિ, શ્રીકૃષ્ણ
સરખા સખા છે તેની મદદ કાં ન મારગવી ? આટલું તો ખરુંજ કે
સુદામાજી અતિ ગરીબ હતા ને તે સ્થિતિએ સંતોષી હતા;
તેમજ પ્રોઠ ભક્ત હતા. નરસિંહ મહેતાએ શ્રીકૃષ્ણનો સંગ જોયો
જનાં તેણે પોતાની ગરીબ સ્થિતિમાથી મુક્ત થવાનું ઇચ્છ્યું નહિ.”

૨૭

વહીલાત મારે શરી ન દેરવી પડે તેમાંજ દીક છે એમ બહુ
જાણ્યા કરું છું. મારી હૈયાતીમા આપણે શિનિક્ષમાં સંપૂર્ણ ગરી-
બાઈ ભોગવીએ એમ હું પણ ઇચ્છું છું. તેવો વખેત ઇશ્વર પાસે
ભાગું છું પણ ચિન્હો બધાં વિપરીત જોડું છું. + + આવતી દાસે
પૈ નથી ને કેમ થશે, એવો અલભ્ય લાભ આપણને મથી મળવાનો
એમ થયા દરે છે. એ લાભ હું અલભ્ય ગણું છું, કેમકે તે સ્થિતિ
ફનિયા મુખ્ય ભાગની છે, તે સ્થિતિ બુદ્ધાદિની હતી ને હજે પછી હશે.
તે વિના આત્મારામ ન જણી શકાય એમ ચોકસ થયા કરે છે. એ
આપણને જ્ઞાન શીખવ્યું પણ તે શુષ્ક જ્ઞાન એમ લાગે છે. ખરું
તો નરસિંહ મહેતાએ ને સુદામાજીએ શીખવ્યું એમ દલીલ
લાગે છે. ઇન્દ્રિયોના ભોગ ભોગવી કહેવું કે હું નથી કરતો પણ
ઇન્દ્રિયો પોતાનું કાર્ય કરે છે, હું તો કૃષ્ણ છું, ત્યારે વાક્યો
તદન મિથ્યાવાદ જોવાં છે. જેણે તદન ઇન્દ્રિયદમન કર્યું છે

ચરીરયાત્રાનેજ સાદુ નેની ધનિયો વ્યાપાર કરે છે, તેમથી તે વાક્ય બોલી શકાય. આ દિસાને આપણામાંથી એક પણ તે વાક્ય બોલવાને ધાયક નથી ને જ્યાં લગી ગરીબાઈ આવે ત્યાંલગી તેવું આપણને મળવાનું નથી. રાજ્ય વિંગેરે પ્રતાપે રાજ્ય ચાલે છે એવું માનવાનું કારણ નથી. કર્મના ચાલ છે એટલું જ દહેવાય; પણ તે પુણ્યકર્મ જ એમ કહેવું એ આત્માના શુભ તપાસતા તદ્દન ખોટું લાગે છે. આ વિચારે તમને બેધાને ખરા લાગે ને તમે જે પ્રાણપદ્ધતો હું ચિતાર આપું છું તે આપણે બધા ભોગવીએ એવું ઇચ્છીશો તો એવો વખત ધન્ય વખતે આપે પણ ખરો. ”

૨૮

(ડાખા હાથથી લખેલો કાગળ)

હીલડોનન કેસલ

ચિ. મણિલાલ.

તા. ૨૪-૧૧-૦૯

અત્યારે હા રાતના વાગ્યા છે. કેપટાઉનથી હવે ૫.૨૫ કલાકનો મજલ છે. હું જમણે હાથે લખીને ચાલ્યો છું એટલે હવે તમારે ઉપર કાગળ ડાખે હાથે લખું છું. મારે પરખારું જેલ જવાનું થયું એવો સંભવ છે તેથી આ કાગળ લખું છું.

મારા જેલ જવાથી તમે તો રાજી જ થશો એમ માની લેજો કેમકે તમે સમજી છો. લગતનું રહસ્ય એ છે કે આપણે જે જાણ રાજી થવું ને રાજી રહેવું.

શિનિસસ વિષે તમે સવાલ પુછ્યો તે હીક થયું. આપણે આત્માને કેમ સોધી શકીએ ને દેશમેવા કેમ કરી શકીએ એ ખબર

સારું પડશે. ત્યારપછી શિનિક્સ શું છે તે સમજવી સકાય. આત્માને શોધવા સાર પ્રથમ તો નીતિ દલાવવી જોઈએ. નીતિ શું છે અભય, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય વિગેરે ગુણોનું સંપાદન કરવું તેમ કરતા દેશસેવા તેની મેળે થઈ શકે છે. તે કરવામા શિનિક્સ સદાપકારક છે. મારો વિચાર એવો છે કે શહેરોમા, જ્યાં જુઓ બહુ સાઠડથી રહે છે ત્યાં, જ્યાં ઘણી લાલચો રહેલી છે નીતિ મેળવવી બહુ કઠણ છે, તેથી માની પુરુષોએ શિનિક્સ એકાંત રચના બતાવ્યું છે. ખરી નિશાન અનુભવ છે. જે અભવ તમને શિનિક્સમા મળ્યો તે બીજો ન મળતા. આત્માને વાના વિચાર પણ ત્યાં જ થઈ શક્યા. * * *

કીલડોનન કેસલ,
બુધવાર.

૨૯

ચિ. રામદાસ.

શ્રી + + તમારે સાર કંઈ જ નથી લાગ્યો. ખાધુ ઉપર ગુસ્સો ન કરશો. મને કંઈ વસ્તુ પસંદ ન પડી. રની વસ્તુ પસંદ ન પડે ત્યાં શું કરવું? મને તે જ્ઞાનનું બધું પસંદ છે. મુરોપના લોકો હીક છે, તેઓની હીક નથી.

૩૦ ૧૯૬૬ના શમણ વદી ૭.
નમારો કાગળ મળ્યો તમે જવાબ સમજી ચકો તેથી તે પાછું છું.

તમે શક્યો છોતી છે તેનો ખુનાસો આપવા પ્રયત્ન
પણ તેથી પુરતી સમજ કદાચ નહિ પડે. જે સ્વરાજ્યનું
સ્વીકારી એક બે વખત વાચી જશો, તો જે ખુનાસો તમે
એ તે તેમાજ વખતે મળી આવશે

જેટલે મુખી આપણે સુધારે શરૂ કરી છે, તેટલે
આપણે પાછા હાંધુ પડશે તેમા શક નથી. આટલો ભાગ
દેન છે, પણ કોઈ ખુટકો છે. આપણે બોલે માગે ચડી
પાછા જ્યાં વિના નથી આવતું. જે બોમરીએ છીએ તે
વીનરાગ થશે ખુટકો છે. તેમ થના પડેના તેની તરફ
આવશે ઘટે છે. જે કંઈ સાધનો શાપદાકારક દેખાય તે તે
પાતા નથી. તેમા દેખીતા શાપદા કરતાં હાનિ વિશેષ છે એમ
સાબીત થશે તે જ તે વસ્તુ છોડશે. મને તો લાગે છે કે
કાગળો મોકલી ઘડીએ છીએ તેથી કંઈ શાપદો થયો નથી.
આપણે રેન વિગેરે સાધનો જના કચ્છું ત્યારે તેમા કાગળોની
ધિમા નહી પડીએ. જેમા વખુનાએ દોષ નથી, તે બીજાનો
અશે ઉપયોગ કરી શકાય. આપણે જોયો સુધારામા પેરાયા
છીએ, તે તેમના પાન મુખી પોષ્ટ વિગેરેનો ઉપયોગ કરી ઘડીએ
જ્ઞાનપૂર્વક ઉપયોગ કરતા-તેમા માડા નહીં બનીએ, અને અ
વધારવાને બદલે દિવસે દિવસે ઘટાડ્યું. જે આમ સમજશે
મામડાઓમા પેષ્ટ કે રેન નહીં હોય ત્યાં લાઈ જવાનો મો
ગમે. સ્ટીમર વિગેરે પાખડો એકએક નહીં જાય ને બધા
તરે, તેની દહેશતથી તમારે ને મારે ભેગી રહી તેનો
વધારવાની જરૂર નથી. એક માણસ પણ તેનો ઉપયોગ
કરશે, અથવા તેમ કરતો બધે થશે તો બીજા તે પ્રમાણે

(૨૬).

શો. ખીલ કરે અથવા નહીં પણ તેમ કરવું સારું છે તેજુ
નાર તો ક્યોજ નશે. સત્ય ફેલાવવાની આજ શૈલી છે.
જગનમા જોઈ નથી.

પાર્લામેન્ટનો મોહ જોએ એ કંઈક કામ છે. ચામડી ઉપેડતા,
તો, નાક કાન કાપતા એ જંગલીપણું હતું; પણ જંધીસખાન,
જેન વિગેરેના જુલમ કરતાં પાર્લામેન્ટનો જુલમ વિશેષ છે.
આપણે તેમા ભમીએ છીએ. આધુનિક જુલમ તે મોહજન
તેથી તે વધારે ખરાબી કરે છે. એક માણસના સ્વતંત્ર જુલ-
પહોચી શકાય, પણ લોકોને નામે લોકો ઉપર જુલમ થાય
પહોચી વળતું બહુ મુશ્કેલ છે. બન્યું છે તો એવું કે અસલ
ગઢ ગળ કેટલાક ડાહ્યા હતા તેમ નીકળી આવતા. એડવર્ડ
ગજન કરના હોય તો ઠીકજ, પણ અગ્રેજ માત્ર તમારે
રોજ રાજ છે. આ વાક્યનો અર્થ વિચારી જોજો. આમા
પાના મોહની વાત નથી સાધાગણ જુદી દિદની તો એમજ
છે કે પાર્લામેન્ટ તે પાખડ છે. સુધારામા પડી અસાધારણ
પાર્લામેન્ટમા મોહ પામે છે.

પીઠારાની આગળ દયા કામ ન કરે એ તો તમે આત્માના
જાત્ર ઉપર હાથ નાખ્યો, અથવા તમે તેના ગુણનો ઈન્કાર
પતજલી બગનાને દયા આદિનું મહત્વ એવું જતાવ્યું, છે
તેનો વિચાર કરતા પણ રસના છુટડા આવે છે. મૂળ વાત એ
આપણામા ખીકે ધર દ્યું છે, તેથી સત્ય, દયા વિગેરે ગુણો
શકતા નથી. તે પછી માનીએ છીએ કે દયા કંઈ કુર
મો ઉપર કામ કરતી નથી. દયા ખાય તેની ઉપર આપણે
ખાધએ એ તો દયા નથી પણ દયાનો બદલો છે.

આપણું રક્ષણ કોઈ મરત કરે તોપણ આપણે નબળા ગણા-
ઈએ અને પૈસા આપીને લાખએ તોપણ નબળા. પીંઢારા વિગેરેના
આસથી છુટવાને જો આપણે સારૂ તાહિત માણસની નદદ માગવી
થટે તો આપણે સ્વરાજને લાયક નથી. જો શરીરખગથી તેઓને
અદાત કરવા હશે તો તે શરીરખગ આપણે પોતે ખીલવવું પડશે.
પછી કર આપવાની જરૂર નહિ જણાય. સી દક્ષથી ધણીતું રક્ષણ
માગે છે પણ તે અબગા જ ગણાય.

સ્વરાજ જો સમજે તેને માટે છે. તમે ને હું તો આત્મે જ
ઓગવી રહીએ. તેમ બધાને શીખવું પડશે. કોઈનું અપારેહું તે
પરરાજ્ય છે. પછી અપાવનાર હિંદી હો કે અમેજ.

ગોરક્ષા પ્રચારિણી સભા તે ગૌવધ પ્રચારિણી સભા કહીંદું
આસ્તવિક ગણાય. તેનો હેતુ ગાયને છોડાવવી અથવા મુસલમાનો
ઉપર દબાણ ચલાવી, બચાવ કરવાનો છે.

પૈસા આપી ગાયને છોડાવવી તેમ તો બચાવ નથી; પણ
ઠસાઈને કૂક કરતા શીખવવાનો રસ્તો છે. મુસલમાનો ઉપર દબા
કરતાં તેઓ વધારે વધ કરે, પણ જો તેઓને રીઝીએ અથવા
તેઓની સામે સંભાળક ચલાવીએ તો તેઓ ગાયની રક્ષા કરે.
આમ કરવાને સારૂ ગોરક્ષા પ્રચારિણી સભાની જરૂર ન હોય. તે
સભા તો હિંદુને હિંદુપણ શીખવનારી હોવી જોઈએ.

બગદને ઓછું અનાજ આપી, પગેણા મારી, બહુ કામ લઈ,
રીબાવીને મારવો તેના કરતાં તો તલવારના ચોક ઝાટકાથી મારવો
જો વધારે ઠીક છે. રામચંદ્રજી વિગેરેના દાખલા અક્ષરસંધે ભેતાં બહુ
અન્યાયામાં પડવા જેવું છે. દર મસ્તકવાળો ને વીસ જુલવાળો

... remainder out; also
at the time the Mukhyas had to be
selected the rolls for direct electors

રાવણ માણસના સરીરરૂપે હોવાનો સંભવ મને નથી લાગ્યો; પણ તેને મહાન વિધવા જડ પદાર્થ માની, રામચંદ્રજીથી ચેતન્યે તેનો નાશ કર્યો, એ અંકગતમાં ઉતરે તેવી વાત છે. મદ, મોહ, મહા મમતારાજની, — તમખુંજને, દૂર કરનારા દીવાકરની સેના એવું રૂપ તુલસીદાસજીએ રામચંદ્રજીને આપ્યું છે. જ્યારે આપણામાં મદ, મોહ અને મમતા નહીં હોય ત્યારે તમને એમ જણાય છે કે કોઈ પણ સુરીરનો નાશ કરવાનો અંકુશ જોડેલો પણ આપણામાં રહી શકે ! જો ના કરે તો મદ, મોહ, મમતા રહિત રામચંદ્રજી, દયાના નિધિ રામચંદ્રજી રાવણનો નાશ શી રીતે કરી શકે ! છતાં જ્યારે તેમની વિભૂતિને આપણે પામીશું, લક્ષ્મણજીની (જેમ પેઠે) ચૌદ વર્ષ નિદ્રા તજીશું, બ્રહ્મચર્ય પાળીશું, પછી જોઈ લઈશું કે શરીર બળનો ક્યાં ઉપયોગ જણાય છે.

પાય-નમનથી બધું પતે છે એમ કહેવા માગું છું. દ્રાન્સવાદનો દાખલો ઠીક આપ્યો. ઉપરનો ભાવ છે, એમ મોટેથી કહેવું અસંભવ નથી. તે ભાવ ક્રમોટીએ ચઢેલો જોઈએ. હરિશ્ચંદ્રનું સત્ય સત્ય-રૂપું તે પહેલાં કેટલા સંદેહો વેડવાં પડ્યાં તે વિચાર કરો. સુધન્વાની ભક્તિ ખરી કરી તેના પહેલાં તેને શું સહન કરવું પડ્યું તેનો ખ્યાલ કરો. એ બધી દંતકથા છે, એમ માની લેવાનું કંઈ કારણ નથી. નામ રૂપ જુદા હોવાનો સંભવ છે. જેણે એ કથાઓ રચી છે, તેણે અનુભવ આપેલો છે. દ્રાન્સવાદમાં પણ જે લવારી મારા જેવા કરી રહ્યા છે, તેની ક્રમોટી યાવ છે. વળી એમ પણ સમજાવે કે ઘણા જે સત્યાગ્રહી ગણાતા હતા તે નાટકી નીવડ્યા છે. હવે ખરા સત્યાગ્રહી કેને ગણવા ? દયા વિગેરે ગુણ ધરાવનારને દુઃખ ન ભોગવવું પડે એવું ક્યાંયે નથી લખ્યું અને દુઃખ એટલે

મન એજ બધેન મોશનું કારણ છે, એવું ગ્રીનવાલ્ડ છે. સુધનવા ઉછેરના લેલો પડ્યા હતા. દુઃખ દેનારે દુઃખ માર્નું-સુધનવાને તો પેતાની બહિતનો પ્રાણમાં દેખાડવાનો અવસર રૂડો આપ્યો.

જ્યાં એકી વખતે ગરીબ યાવ બધેના તો પંચાદશ યાવ એવું તો નથી બનવાનું; પણ સામસારનો વિચાર કરતા એવું તો જાણીએ રહે છે કે ખેડૂતોની વધર દુનિયા મળે છે. ખેડૂતો ગરીબજ છે. વધીય જો પંચમાર્થની ગેળી કરે તો તેને આશ્ચર્ય અર્થ-મદેનનથી ગેળી વધીયાન મદન કરવી. વધીય આગમુ છે એ લમને એકાએક નહીં જાણાય. પાછળથી મોજરીયા કરતાં, ગોટા બનતા, પેમા કમાડું, એ લગનીખા, વિપરી થાકતો છતાં વિવરમાં લીન રહે છે તેમ, વધીયાનનો વિવરો યાખેના નના કાપજાદ મદે-નન કરી પાઠ્યો એમનામમમ વખત મુનાતા ગાંધી જે. દેવે એ છે. આમાં કંઈ અનિયમોન રહેલી છે તેનું મને ખાતર છે; પણ અદુરુદ્ધને ઉપરનો વિચાર રીક છે.

દાંતરી ગાળી દેગમેના ગી કવાઈ હતી? પાત્ર કે સાત વર્ષ ગુપ્તી મુદ્દાં ગુપ્તી, નિમા કરી, નક્કી મૂકે ગાળી, શું માદ મારવી ગી? સરીગિતે નેમ મપદવાની મકિનથી દેગમે મો લાગ યાવ ! સમગ્રે ગરીબે એક વધે રહેો કેમ ન યાવ એ પાંચના વગવી તે તો આપણે વેદકાળથી આજના છતાં વધથી સંકેતે, આનો અર્થ એમ નથી કે જે નજર પડે. તે તો આપણી પાત્રગ રેગેગે, રહેવાને દેવુ એ છે કે તે પધાને કારે રૂપ આપી, તેમાં રૂપ. દુવાનો સંકેતે રૂપીયા અને રૂલકા વર્ષ ખુલે છે, તે ન

એવાં ધરે. વિદ્યાવતી વેદવ્યા સતિમાર પણ શબ્દો આપણને નથી થયો ને નથી થવાનો એ બધી સેવાની જરૂર છે.

તમારી શંકાઓના જવાબ તો હવે થઈ રહ્યાં. હિંદુસ્થાનના ઉદ્ધારનો ભાર નકામો માથે ન હોયકરો. તમારો પોતાનો જ ઉદ્ધાર કરજો. એટલો ભાર પણો જ છે બધું તમને પોતાને જ લાગુ પાડજો. તમે જ હિંદુસ્તાન છો. એમ બલુવામા આત્માની પ્રાંતતા રહેલી છે. તમારે ઉદ્ધારે હિંદુસ્થાનનો ઉદ્ધાર છે. બાકી તો આળ-પંપાળ છે. તમને રસ લાગે તો મર્યા રહેજો. બીજાની શીકર તમારે ને મારે કરવાની જરૂર નથી રહેતી બીજાની શીકર પૂરતા આપણે આપણું ભુલી જઈ બધું જોઈશું. આ પરમાર્થ દૃષ્ટિએ વિચારજો. વ્યર્થદૃષ્ટિએ નહીંજ. વિશેષ પુણ્ય ધરે તો પુછજો.

લી. મં ના યથાચોખ્ખ.

૩૧

કારતક સુદ ૨ ૧૯૧૮.

ચિ. મ...

સિયરામપ્રેમ પીયૂષપૂરણ, હેત જન્મ ન ભરતકો
મુનિમન અગમ યમ નિયમ શ્રમ દમ, વિપમ વ્રત આચરત કો।
દુઃખદાહ દારિદ્ર દંભ દૂષણ સૂચક મિસુ અપહરત કો।
કલીકાલ તુલસીસં શઠહિ દૃઢિ રામ સન્મુખ કરત કો ॥

આ ઇંદ અયોધ્યાકાંડમા છેલો છે, તે વિચારી જાજો. મારા કોનમા તેના બણકાગં વાગ્યા જ કરે છે. કહ્યું કાળમા ભક્તિને પ્રધાનપદ મળ્યું છે. તે ભક્તિ કરવાને સાફ પણ થમ નિયમા દિતો

vince, separate electorates for the ing authority.
Depressed Classes, it would be neces- as a circle officer, b
sary to form separate Hindu, Mos- such as municipal
lem or Depressed Class primary be used wherever

નેમએ જ. તેમાં આપણી ઇગરણી જડ છે, તે વિનાની બધી કુશિયારી તે ફાકટ છે, એમ કું તો કણે કણે બેડું કું. ખીને આશીર્વાદ તમને સો આપું ?

લી. મ...ના આશીર્વાદ

૩૨ ૨૦ વદ ૧૪. ૧૮૧૫.

ચિ. જ....

સર્પના દંશ ઉપર તમે ટેટલાક મવાલો પુછ્યા છે તે ખીલના અનુભવ આપ્યા છે. આ વિષે કું જે કંઈ લખું તે અનુમાનિક સમજવું; અનુભાવિક કંઈ નથી. તમને જે દાખલાઓ દાખ લાગ્યા છે તે ઉપર બહુ ધ્યાન દેવાનું નથી માજીએ છુએ છે, તેમાં કંઈ હોવાનો સંભવ છે. પણ ધણી વેળાં દોગ બહુ હોય છે. સર્પ અને વિઠુંના ઉતાવળ પણ ગેમજ માનું કું, કંઈક તેમાં હોય એમ બને, પણ આ સોધમાં પડવા જેવું નથી. આપમે જે પ્રગતિ રાખવાની છે તે માત્ર આત્મિક છે. બધું—આરોગ્યતા પણ તેને આધીન છે. એટલું ચોક્કસ છે કે જે આત્માની સોધમાં છે તેને બધું તેની મેળે મળી રહે છે.

કનના દેવડાં ઘણા માણસો ખારે ખાસ પહેરે છે. પણ “નોન કન્દકટ” હોરા છતાં કનનામાં પહેરવા એ અહીંજ છે, કેમકે તેથી ચર્ચા નાણુક દાય છે. ઝગીરને સમગ્રનેપણુ ગપરાને બદલે એવું ધણું નેમએ કે તાડને તાડે બન્ને ખમી સહાય.

હાથર છે ને નથી. તેના મૂળ અર્થે નથી. મોક્ષ પામેતો આત્મા હાથર છે, એટલે તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે. બકિતનો ખરો અર્થ તો

at the time the Mukhiyas had to be selected the rolls for direct electors

આત્માની શોધ એ છે. જ્યારે આત્મા પોતાને જાણે છે ત્યારે જાદિન મટી જ્ઞાન પ્રકટ થાય છે.

નગસિદ્ધ આદિએ એવા આત્માની ભક્તિ કરી.

કૃષ્ણ, રામ, વિ અવતાર હતા, પણ તેવા ધણા પુન્યે આપણે પણ થઈ શકીએ મૌન પામવાની તૈયારી કરના આત્મા અવતાર રૂપે છે. તેઓને વિશે તેજ જન્મમા સપુર્ણતા માની લેવાનું કારણ નથી.

કૃષ્ણ, રામ, છુદ્ધ, હસસ વિ મા કોણ મોકુ તે દેહેનું મુશ્કેલ છે બધાના દાય જુદા, જુદા રખતે, ને જુદા સમયને લઈને પ્રહતા ચારિત્રોજ વિચાર કરતા વખતે છુદ્ધ ચડી જાય પણ કેમ મહેનત ? તેઓના વર્ણન મહત્તેએ ઠીક લાગ્યા તેમ કયા છે. કૃષ્ણને વિશે પૂર્ણ દેખા વૈષ્ણવોએ માની છે, ને માનનીજ ભ્રમ્યે. તે વિના અનન્ય ભક્તિ ન હોય શ્રીમ્તિ હસમને વિશે એવું માને છે હિંદુસ્થાનમા કૃષ્ણ હેલા તેથી તેમનો મહીમા વિશેષ છે.

થો નવી એમ કહેતાગ અવજી ગર્તેચડે, કેમકે તેઓએ આત્મા નથી એમ કહેનું પારો અવતારની જરૂર છે ને સંભવ ગ્રહેનાનીજ. જ્યારે નોક્રમા અત્યંત નિગમ્યા પેદા થાય અને અનીનિ ફેલાય ત્યારેજ અનતાર મનાય ધણા દુષ્ટ લોકોમા કેટલાક સાધારણ નીતિ જાનનારા પોતાને નાહ મદદ છડે છે તેવે સમયે જે બળવાન નીતિમાગ છે, ને દુષ્ટાવી દખાતો નથી પણ દુષ્ટ તેનાથી દખાય છે, તે અવતાર રૂપે તેના મરણ પછી કે છપ્પતાજ મનાય છે. પ્રભુ ભાગે તે પોતે અવતાર છે એમ જન્મથીજ માને છે એમ નથી બનવા ભ્રમ.

Depressed Classes

Depressed Classes

authorities

Depressed Classes it would be
sary to form separate Hindu
lem or Depressed Class

le officer
municipal

ધર્મોની સરખામણી કરવાની જરૂર નથી. આપણા ધર્મને પ્રાચીન સમજી બીજા સમજવા. સાધારણ રીતે સરખામણી કરવામાં દયાધર્મ તે માપ છે, જેમાં દયાનો અવગણ વિશેષ છે ત્યાં ધર્મ વિશેષ છે. "દયા ધર્મનો મૂળ છે" વિ એ સહુને સમજાવવાનું સહેલું સૂત્ર છે. "બ્રહ્મ સત્ય જગન્મિથ્યા" એ બીજું સૂત્ર છે બધાને બાવી જાય એવું એમનું સૂત્ર ન હોય પણ આત્માર્થને યોગ્ય કાળે યોગ્ય વચન મોઝાએ ચઢી આવે છે એમ લાગે છે. સાતિમેદની જરૂર છે ને નથી બજારકારે રાખવામાં આવે છે તેની જરૂર નથી પેરીઆને ઉત્તેજન આપ્યું તે ગા નું પગલું રુદ્ધ છે.

હકીકતમાં જેટલા માણસ તેટલા ધર્મ છે માણસ જુદા છે ત્યાં સુધી ધર્મ જુદાજ રહેશે જે માણસ યોતાના આત્માની બીજાના આત્મા સાથે ઐક્યતા જોશે તે ધર્મમાં પણ ઐક્ય જોશે. આત્મા બ્યારે શરીર બધનમાંથી છુટે ત્યારે મોક્ષ પામ્યો. બધાય મોક્ષદશામાં કેની સ્થિતિ વર્તે છે તે હન્દિયગમ્ય નથી. માન અનુભવાય તેવી વસ્તુ છે જુતાદિ યોની એટલે દુઃખ યોની છે, અને દુઃખ કાર્ય કરનારા તે યોનીમાં જાય છે. દુઃખીપચારની ચોપડી ઉપર નજર કરી ગયો છું મને ઠીક નથી લાગી પણ મારી દશાજ એની છે કોઈ માસમાં શરીરને સરસ કરનાગ બારે શુભ સાબીત કરે તોપણ તે ત્યાજ્ય છે એમ દુઃખ વિશે મને છે તે માસનું જ રૂપ છે, ને માણસને તે ખાનાનો અધિકાર નથી બચ્ચુ માનું દુઃખ પીએ છે તેથી માણસે ગાયનું દુઃખ પીતું એ તો અચાનની સીમા છે.

લી મ ના આશીર્વાદ

out also

at the time the Munkiyas had to be selected the rolls for direct electors

ચિ. જ.

૧ શાગણ સુદ ૬, ૧૯૬૯.

બ્રાહ્મણોને માન આપવામા આપણી અતરદશા પવિત્ર રાખવાની છે. તેઓના પ્રત્યે કટાક્ષ નથી કરવાની. જેમ ખાનદાન કુટુંબનો માણસ હોય તેને જોઈને આપણને દયા ઉપજે ને તેની તરફ માન પણ ઉપજે તેમ વેસ્થાના પુત્રને સાહુ-સ્વભાવિક રીતે આપણને માન ન હોય, પણ મારા કહેવાનો બાવાર્થ એવો નથી, કે બ્રાહ્મણોના દુગત્યારને ટેકો આપવો. તેઓ નકામી બીજ-માગવા નીકળે ત્યારે તમે અભ્યાસમાથી ઉઠી ચપટી લોટ આપો તો અભ્યાસ શુભાવે. એમો બ્રાહ્મણોને માન આપ્યું હું ન ગણું, પણ તમારી બીજતા અથવા અવિચાર.

હું નિશાળની કેળવણીની વિરુદ્ધ નથી, પણ છાપની વિરુદ્ધ છું. હાલની નિશાળમા એક બાધ માસ્તરો નીતિવાન નહિ, ને છોકરાઓ તેનાથી અળગા રહે એ બીજો બાધ. કેટલાક વિષયોમા નકામો વખત જાય છે એ ત્રીજો બાધ. અને એ નિશાળો ઘણી વેળા આપણી બેડીની નિશાનીરૂપ હોય છે એ ચોથો બાધ તમે દુધ દહીંને તજો નહોં એ ઠીક છે, પણ તેને પ્રધાનપાન ન આપજો.

લી. મ ...ના આશીર્વાદ.

૩૪

ચિ. કે

૧ શાગણ સુદ ૮ ૧૯૭૦

તમે અક્ષર મુદારજો.....ની તખીયત હાલ તો બહુ બગડી છે. તે અને હું એમજ માનાએ છીએ કે દાકતરી દવાની અસર સેની ઉપર ઘણી માઠી થઈ ગઈ છે. તેજુજ ઇન્જો બતાવી કે દાક

આપણાં શાસ્ત્રો બધાં વિચારપૂર્વક ને જ્ઞાનપૂર્વક લખાયાં છે એમ માની લેવાનું કારણ નથી—એ પણ શાસ્ત્ર છે. જેમા શુદ્ધ જ્ઞાન છે એજ શાસ્ત્ર છે એમ અર્થ કરીએ તો પંચી કહી શકાય કે બધા શાસ્ત્રો જ્ઞાનપૂર્વક લખાયા છે. એ વિચારપ્રમાણે જેમાં નર-મેઘાદિની વાતો આવે છે તેને અજ્ઞાન માનવું. તે વાત શુદ્ધ શાસ્ત્રોમા પાછળથી પણ આવી હોય. આ શોધખોળ કરવાની આત્માથી નિર્જર નથી. તે ઇનિહાસ જાણનારને કામની વસ્તુ છે. આપણે દરેક લખાણ કે બોલવાથી તત્ત્વ અડણ કરવાનું છે. બધા શાસ્ત્રોને શાસ્ત્રો માની તેમાના અનર્થને અર્થ કહી જેમાડવાની બાજગડમા આપણે પડીએ જાના ? હિન્દુધર્મમા તેમજ ખ્રીષ્ટ ધર્મમા એ જ્ઞાન ને અજ્ઞાનની ઝેડી સાથે રહેલી છે એટલે કાળોને ભોગ વિ. અન્યાયો આપણા ધર્મને નામે આવતા નેહને છીએ. તે દૂર કરવાની ખટપટમા પણ આપણે પડી ન શકીએ. આપણું પહેલું સૂત્ર એ છે કે, આત્માને જાણવો. એ પાઠ બણ્યા, જાણ્યા પંચી બધું પોતાના મેલે જોઈને સમજી શકાશે.

વિભીષણ નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી પ્રભુ રામચંદ્રજીને મળ્યા હોય એ તદ્દન વાચનવિક હવું. સગા ભાઈનો પણ દોષ પ્રભુથી કોણ છુપાવે! અને ભાઈનો અનર્થ દૂર કરવા પ્રભુની સહાય પણ મગાય.

ભાગવતનો શ્લોક તમે ટાક્યો. તેના ગદ્યાર્થને વગમાય તેમ નથી. કૃષ્ણની લીલા કૃષ્ણજ જાણે તે કામનારાજા થઈને કામ કરે તોપણ આપણે સ્થુલ પ્રાણીથી તેમ ન થાય. તેની પ્રભુતા તેને આપે તે આપણાથી ન લેવાય બાકી તો કૃષ્ણને વિશે ભાગવ

તને લખનાર પોતાના જ્ઞાનની હદ પ્રમાણે લખ્યું. ખરા મુખ્યને
કોઈ જાણતું નથી. લી. મ. ના આશીર્વાદ.

અર્થાત્ વદ. ૧, ૧૯૬૬

ચિં. જ. ...

૩૬

આપણા જેવા હપર અયોગ્ય ખોરાકની અસર તુરત થાય છે,
તેવું કારણ તમે ખરાબર જણાવ્યું છે. બુદ્ધિને મિશ્રામા. મળેલું
માસ જણાયું હતું તેવોજ દેહ પડ્યો.

આમંત્રાક ન્યુટનની રોષ વિષેના તમારા વિચાર ખરાબર છે.
હમણા જ પ્રખ્યાત રાસ્ટ્ર વો. એ તે જ વિચાર બતાવ્યો છે. તે
કહે છે કે આ બધી રોષાથી લોકોની નીતિ એક અંશે પણ
બદલી નથી.

કુધ વિષે કોઈએ નહીં જ વિચાર્યું હોય એમ મારી મેવાતું
કારણ નથી. કુધ વિના અધારી લેનારા ધણા માણસો પડ્યા હશે
એમ માતું છું; પણ હું તરી ગયો છું કે કોઈ મહાપુરુષે હિન્દુસ્થાનમાં
માંસ છોડાવ્યું એ એટલો બધો મહત્વનો ફેરફાર લાવ્યો, કે કુધ વિષે
વિચાર કરનાર કે લખનાર જેવામાં નથી આવ્યો. પણ તે આપણા
અત્તાને લીધે છે. આપણે બધું વાન્યું નથી. બધાને જોયા નથી.
એક જ ધોરણ ઉપર છે. બીજા વિચાર થયો હોય કે ન થયો હોય
પણ તે બુદ્ધિને ઠીક લાગે છે કે કેમ ? વળી કુધને લગવામાં કોઈએ
પાપ બનાવ્યું કે માન્યું નથી.....

લી. મ.ના આશીર્વાદ.

પવિત્ર બનાતાં તીર્થોમાં તેવને ત્યાજ્ય ગણી ધીને પવિત્ર માને છે, તેહું કારણ મેં જે અનુમાન બતાવ્યું છે તે લાગુ પડે છે. હિન્દુસ્થાન બ્યારે માસાહારી જ હતો અને કોઈએ ઘણાને નિર્માસાહારી બનાવ્યા ત્યારે ધીને અતિ પવિત્ર બનાવ્યું. એટલે - આપણે આપણા ખોરાકમાં અનહદ ધી વાપરીએ છીએ. જેમ વધારે વધારે ધી તેમ સરસ રોષ્ટ્ર ગણાય. તેથી બીજું શું અધાઈ? હના એમજ ખતાય છે. આમ હોવાથી પવિત્ર સ્થાનકોમાં પણ ધીને હવ્ય પદ આપ્યું. ફેરફાર કરનારે ધારી લીધું કે લોકો ધી ખુબ સેશે તો માંસની હાજત તેઓને બહુ નહિ પડે. આવા પ્રકારના હેતુએ ઇશ્વરના વેળેરીએન પણ ઈંડા વાપરે છે. તેઓ બનાવે તેમાંનાં ચોડા જ પકવાનમાં ઈંડા નહિ આવતા હોય. ઈંડાને તેઓએ લગભગ પવિત્ર સ્થાન આપી દીધું છે.

સ્વાદને છતવા બાબત તમે જે શ્લોક દાખ્યો તે તો મેં જોયો હતો. હાં મારી દીઠા લાગુ પડે છે. એક શ્લોકથી કંઈ અસર ના થાય. તે વિષય હપર તેઓએ બાર નથી દીધો. જે દીધો જ હોત તો હવેલીમાં હરેક બકાને મિષ્ટાન્ન ભોજન નહીં હોત, દરેક વાર-પરએ ધી ગોળનાં સીધાં આપવાનું નહીં હોત, ઘઉંભોજન પણ નહીં હોત; અને હાલ ઋષિઓ કે સાધુઓ પણ સ્વાદેન્દ્રિયને છતતા નથી. પણ તેનાથી જનાયેલા જોવામાં આવે છે. આ વાત બહુ વિસ્તારવાળી છે. એજ દાદરા ખાતર આવું બોલીએ તો પાપી બનીએ. પણ આપણો ને પારકાનો હપકાર એજ જ્યાં મુખ્ય વાત

શાસ્ત્રવિદિત કર્મ ન કરવા; તે કરવાં એટલું બસ નથી. તેનો મુદ્દા અર્થ સમજ, તેનો હેતુ સમજ તેથી આગળ જવું. એમ અર્થ છે. જે માણસ વિદિત કર્મને છોડી શુદ્ધ અક્ષવાદી બને તે તે “અતો બ્રહ્મ અને તતો બ્રહ્મ” થાય. તેણે શાસ્ત્રથી ટકા ખોયો અને જ્ઞાનરૂપી પાયો રચાયો નથી એટલે તે પડવાનો જ; તેથી એવેશીઅન્સને સેન્ટપોલે કહ્યું “તમે લોકો શાસ્ત્રપ્રમાણે કર્મ તો કરોને જ પણ છત્સસની ઉપર થકા રાખી તેના શિશુલુને નહિ અનુસરો તો શાપિત રહેશો.” એજ બાવાર્ય બોન્ડ મેન્ટક નેહી ઉમનના સબધમાં છે. બોન્ડ એટલે બધન, શાસ્ત્રને સ્થુળ માતાની ઉપમા આપી છે અને કહ્યું છે કે તે તો શુભામી દરબાની છે સેથી તેની પ્રભ પણ શુભામજ થાય.

મહા એટલે બહિતને દિવ્ય માતાની ઉપમા આપી છે; અને દિવ્ય માતાની પ્રભ દેવરૂપ થાય. આ બાવાર્ય સમજ આગળ પાછળનાં વાક્યો વિચારી જરાબર સમજ પડી છે કે નહિ તે મને સમજે. પહેલા ઠોરી-થીઅનના ૧૫મા પ્રકરણના ૫૬મા સ્લોકનો અર્થ એ છે કે, પાપ એ મોતનો ડંખ છે, એટલે કે પાપી મૃત્યુ-અનેજ મોત એ ડંખરૂપ છે. પુણ્યસાળીને મોક્ષનું સાધન છે, અને શાસ્ત્રના શુદ્ધ જ્ઞાનમાં શાપનું બળ રહેલું છે એ બીજા વાક્યનો અર્થ છે. આ આપણે ડગલે ડગલે જોઈએ છીએ. શાસ્ત્રને નામે લોકો પાપ થાય છે. પાપમાં રોમન્સના ૨૦મા સ્લોકનો અર્થ તો સહેલો છે. વગી સોલ કુસ્મું અને ગુન્દા વધ્યા. જ્યારે જ્યારે પાપનો પુંજ મોટો થયો ત્યારે ત્યારે ઇશ્વરની મ્હેર પણ ધરી; એટલે કે એવે કમીકાગને સમયે પણ શુદ્ધજ્ઞાનના બધનમાથી

હુટનાર માણસો મળી આવ્યા, અને તેઓએ ભક્તિમાર્ગ બતાવી
સાબનો ગુઢાર્થ સીખડ્યો એ ધધરની મ્હેર. જોનના ૧૫મા પ્રકર-
ણના ત્રીજા શ્લોકનો અર્થ નીચે મુજબ છે. “ જે વચન મેં તમને
કહ્યા છે, તે વચનવડે એટલે તે પ્રમાણે ચાલવાથી તમે વિશુદ્ધ
થાઓ. are એ ભવિષ્ય ‘સંસાધાયક’ છે એમ સમજવું અને
through નો અર્થ ‘પ્રમાણે ચાલવાથી,’ એમ કરવો.”

છંદગીમા મુધારારૂપ ફેરફાર કરવા પડેલા વિચાર કરજો. પણ
ફેરફાર ક્યાં પછી તેને જોવાની મારફત વળગી રહો એમ ધડધું ધુ-
મી. કે. ના ગુણની કપર આવક રહેજો. તેમની નબળાઇ જોવામા
આવે તે સમજ દૂર રહેજો. તમે નવો ફેરફાર ક્યાં છે તે વિચાર-
પૂર્વક નથી થયો. જોડલા ફેરફાર મી. કે. કરે તે કરવા તમે બધા-
એવા નથી. તમને પોતાને સ્વતંત્ર વિચાર કરતા અને તેને વળગી
રહેતા આવડવું જોઈશે. તેમ કરવામા ઠોસ વેળા જુવ પણ થશે
તેની શીકર નહિ, નિર્મળ ચિત્તથી ખુબ વિચાર્યા પછી માગ વિચા-
રની સામે થવાનો પણ તમને અધિકાર છે, અને જ્યાં તેમ
કરવાથી ન નિ જોવામા આવે ત્યાં સામે થવું એ તમારી ફગ્ગ છે.
તમે મોક્ષવું તત્ત સમજો અને મોક્ષેટ્ટુ થાવ એ મારી તીવ આશા
છે, અને તે જ્યાંમુધી તમારામા સ્વતંત્ર વિચાર કરવાની શક્તિ
અને દદના નહિ આવે ત્યાં લગી દદી બનશે નહિ. હાલ તો તમારી
દશા વેવડીતા જેવી છે, વેવડી જે ત્રાડ હપર ચડે છે, તેવુ રૂપ
પડે છે, અને એ દશા આત્માની નથી. આત્મા તો સ્વતંત્ર છે
અને મૂળ રૂપે સર્વશક્તિમાન છે. -

૧૩. અણિલાસ,

ડેવિડના સામ સમજવા ગોચર છે. તેમાં તેણે કુટ્ટોતું નિકદન કર-
વાતું ઇચ્છ્યું છે એમાં રહસ્ય એ છે કે તેનાથી ખરાબ સહન થઈ શકતું
નથી એજ વિચાર રાખાયેલા છે. રાક્ષસોનો સહાર દેવનાઓએ
અને મનુષ્યોએ પણ માગ્યો છે. 'જ્યારામ રખાતી' સ્તુતિમાં પણ
એજ ભાવના છે. તેનો આધ્યાત્મિક અર્થ એ છે કે ડેવીડ
(અબુન-દૈવી સપતિ) તેના યતુ (કુર્બાનાદિ-આમુરી સપતિ)
નો નાથ હોય છે આ સાત્વિક વૃત્તિ છે; ને તે દશા બક્ષિતભાવમાં
વર્તે છે. જ્યારે જ્ઞાન દશા હૃદયના ચાપ છે ત્યારે બને પ્રવૃત્તિઓ
દબાઈ જાય છે, ને માત્ર શુદ્ધભાવ-દેવળ જ્ઞાન-વર્તે છે. એ દશાતું
વર્ણન બહુ કરીને બાધબલમાં નહિ આવે ડેવીડ દોષવાન છતા
બક્ષત હતો, ને સામમાં તેના હૃદયારો છે. તેની ભાષા સરળ છે ને
હૃદયરની પામે મહાન છતા દીન બનીને રહે છે અને પોતાને
તૃપ્તિ ગણે છે

૪૬

૧૪. અણિલાસ,

હું એક પણ પગલું ઉતાવળું નથી કરવાનો. વિચારો તો આવ-
વાન જોઈએ. મારા વર્તનમાં મદાન ફેરારો થવા જ જોઈએ.
પણ તમારે ગબગતુ પડે તેવું પગલું હું નહીં ભડું. તમારે નિરાશ
નહિ થવું એ તમારું કર્તવ્ય છે. મહા પ્રયત્નથી જ ચરી શકશો.
જ્યારે તમે ચડશો ત્યારે એની હૃદયગતા પામશો કે તેની દદ ન

As the Yukhayan had to be
selected the rolls for direct elections

આધી સકાય. સાહસ મોટું છે. જે ને કરવાને તમે સમર્થ છો કેમકે આત્મા માત્રના ગુણ-સરખા છે. આવરણો છે તેને ઉખેડો. એટલે તમારી શક્તિ તમેજ જોઈ શકશો. તેની ચાવી યમ નિયમ છે. યમ નિયમ વિશે હવે પછી લખવા ધારૂ છું xxx જે વાચો તે ખુબ વિચારજો વિચાર વિના એકપણ બોલ ન બોલજો, એક પણ શબ્દ ન લખજો, ને એક પણ કાર્ય ન કરજો.

૪૭

સાંટેમ્બર ૧૮ ૧૯૧૪ શુક્રવાર

ચિ. મહિપાલ,

જા મિ બધા સોમવારે ધણી હિંમતથી ચઢ્યા છે. તમે ગુણગુણ સિવાય જ્ઞેગુણ ને મત્વગુણ. તમે ગુણથી માણસ અધ અજ્ઞાન ને એકી રહે છે. જેગુણથી માણસ અવિચારી અને માહસી તથા દુન્યવી કાર્યોમા ઉત્સાહી રહે છે. મુરોપની પ્રજ્ઞમા જ્ઞેગુણ પ્રધાન છે. આપણી પણ ધણી પ્રવૃત્તિ જેગુણવાળી છે સત્વગુણવાળા શાત, કરેલ ને વિચારના હોય છે દુનીયાની ધમાધમા પડના નથી, ને દમેના ગત મુશ્કળે વિશે ગમે છે. આ સારિતક વૃત્તિને Soothfastness કહી છે તે મરામર છે. Soothfast એટલે જ્ઞાત. ness લાગવાથી ન મ ચયું, તે શાન્તિ શાન્ત વૃત્તિમાજ આત્મદર્શન થઈ શકે, અને જે વૃત્તિથી આત્મદર્શન થતા સબવ રહે તે વૃત્તિ મારિતકી પરમાત્મા ત્રિગુણાતીત રૂપે તો કાષ્ઠ પ્રવૃત્તિ સારી કે માહી નથી કરતો, પણ માગ ચેતન્ય રૂપે રહે છે. તેજે ત્રણ ગુણને અતીત કર્યા છે, પણ જ્યારે અજ્ઞાને જ્ઞાન આપવા રૂપી પ્રવૃત્તિ આવરે ત્યારે તે સાત્ત્વિક વૃત્તિ

છે; અને પ્રવૃત્તિ માત્ર ઉપાધિ છે, તેથી તેને સત્વગુણની ઉપાધિવાદ
રૂપ કહ્યું. મન ખુબ સ્થિર રાખજો.

૪૮

શ્રી. મણિલાલ,

ગુરુવાર.

● ● ● ● ●
મા ઘરે વેાક્ષરસમાં પઠડામાં છે
અર્ધ કાસે ટાંગટમાં રજુ થવાનાં હતાં, પણ શું થયું તેના તારત
સાહ જોઈ છું. તે ખેતર તમને આપવા હતા પણ મળ્યા નથી
તમે જેમ નિરાસ થશો તેમ હું વધારે દુઃખી થઈશ. તમને વચ
આપ્યું છે તેમાથી હું ખસ્યો નથી. મેં મહાત્મનો ફેરફાર કર્યો નથી.
હું કંઈ આત્માને પ્રસન્ન કરીને દુઃખી થાઉં નહિ. પ્રતોથી દુઃખી
નથી થતો, સુખી થાઉં છું. તેમાં તમારે પીડા કરવી એ અસાન
છે. મને દુઃખ તો તમારાં દુર્વર્તનથી જ થાય. મારે સુખદુઃખનો
આધાર તમારા વર્તન ઉપર જ રહે છે. હું શું કરું છું તેનો
વિચાર કરવાથી તમે મારું દુઃખ નહિ દૂરો. તમારે શું કરવું
જોઈએ તે વિચાર્યાથી તમે મને સુખી કરી શકશો.

૪૯

ઇ. સ. ૧૯૧૪.

હાંડીની જોલમાં. મંગળવાર.

“ તવ માસની જોલ થઇ છે. ને બીજે બે ઠેકાણે ૭૭ માસની
આય તો ૨૧ માસ થાય; ને હું તો સર્વથી ભાગ્યસાળી નીવડું.
વેસ બદલ્યા વિના જોલ મળી શકે એ ઓછી ઉપાધિ. હડતાજ
પદમા પછી આજે મને પહેલી કુરસદ મળી. ● ● ● ● ●

the Ankhyaan had to be
selected the roll for direct electors

જેલ એ આપણને સહેલ થઈ પડી છે. છતાં મારે હવે જેવમો જતા અચકાવું ને જોઈએ એમ લાગ્યું. આજના કેસમાં કાપદાની ખારીઓ પુખ્ત થતી પંજુ તે ખારીનો લાભ કેમ લેવાય. એ તો મોહ થયો હું બહાર હોઉં તો વધારે કામ કરાય એવું અભિમાન થાય એથી ચુસ્ત રહ્યો છું.

• - ૫૦

ભાઈશ્રી, ગ ...

માગસર મુદ્દ ૮

તમારો કાગળ મળ્યો તમારા કાગળ ઉપરથી હું સમજું છું. તમારી ઇચ્છા મા પ્રમ્ કંપની છે એ વિચાર સરમ છે હું તમને ઉત્તેજન આપીશ પણ તમારાથી તે જીદગી જીવી શકારો એ રિપે મને શક છે ત્યા રહી (૧) બ્રહ્મચર્ય-પાળવું જોઈએ (૨) મુક્ત સત્યજન પાળવું જોઈએ (૩) કામ મુખ્યત્વે અગતું સમજવું એટલે કાદાગી પાવડાનું. (૪) અક્ષરજ્ઞાન વધારવાનો હેતુ હોય તો તે ભુલી જવો સહેજે અને જરૂર પડે વધે તે ભરે. (૫) અક્ષરજ્ઞાન કરતા ચારીત્ર દલાવવું એ આપણું કર્તવ્ય છે, એમ મન સાથે નિશ્ચય કરવો (૬) ન્યાતના કે કુટુંબના અન્યાયની સામે નિર્ભયપણે થવાનો વિચાર રાખવો, (૭) ચોકખી ગરીબ ધારણ કરવી.

આ બધું તમારાથી થઈ શકે અથવા તમારે તે કરવાની મંજૂર હોય તો જ ... મા આવવાનો વિચાર કરવો ત્યા જીદગી દિવમે દિવમે કંઈ થશે એમ માનવું ને કંઈ થાય એ ...

(પર)

જો તમારો વિચાર માર્ય મહીનામાં આવનાનો થાય તે ઉપરના વિચારો ખીલવજો. કાગળ લખ્યા કરજો.

પર

- ભાઈશ્રી રા...

મહા વદ ૨

તમારો કાગળ મળ્યો.

માણસ સૂણીએ બેઠો પણ પોતાના મન જળવાઈ શકે છે. એ વેળા એ જળવાય એજ ખરૂં મન છે. જો નીતિ એ આપણને સ્વાભાવિક થઈ પડે, આપણા હાડમાનધર કરે, તો તે જળવાય જ, અને તેટલે દરેકજે તેને કેળવવી એ આપણું જાણવું કર્તવ્ય છે. તમારી સારી ઈચ્છા જો એવું ઇચ્છું છું.

પર

- ભાઈશ્રી રા...

રાગજી સુદ ૨

તમારો કાગળ મળ્યો. મેં મારા વિચાર ફેરવ્યા નથી. પણ તમારા પિતાશ્રી તમને..... આજવાની મનાઈ કરે તો મારે ધર્મ છે કે તમને મારે ના પાડવી ને તમારો ધર્મ તેવો જ છે (પણ જો તમારી પામે તમારા પિતાશ્રી ચોક્કસ અધર્મ કરાવે તો તેમાથી મુક્ત થવા તમને હું.....મા લઈ શકું છું અને લાગે છે કે જ્યારે નીતિની સાહડોમા આપણે આવી પડીએ ત્યારે અમુક અગ્રણ્ય ભગવાની માખાપ ના પાડે તો તેમા મુજા બેસવા બંધાયા છીએ પણ જ્યારે અમુક પાપ કરવા માગેત્યારે ન કરીએ. આમાં પ્રત્યક્ષના દાખલા ઉપરાંત દંઈપણ બતાવી શકાય તેમ નથી. વળી પિતાના હુકમથી શારીરિક દુઃખ બધું ઉઠાવીએ આત્મિક દુઃખ હોય નહીં.)

the Mukhiyas had to be selected the rolls for direct electors

તમે જેપારમાં રહી શકો છો, ને નીતિ જાળવી શકો છો. તેમાં તમારું શિક્ષણ છે. જે જીન્દગી ભોગવવાની તમે ઇચ્છો રાખો છો તેની તે તૈયારી થશે. વળી તમે અડમ પ્રમાણિકપણું જાળવો તો વેપારમાં ઉપકાર કરી શકશો. કોઈપણ ધરાક આવે તેની પામેથી એકજ ને તે અચૂક નફો (સાધારણ) આવનારું જ નામ લેવું. જે વસ્તુ આપણને ત્યાજ્ય છે તે ના વેચવી..... ધરાકની સાથે વિનયથી વાતો કરવી. તેઓની માલ વેચવા સાડા ખુશામત ન કરવી. નોકરો હોય તો તેની તરફ બાધ છે, એમ જાણી ચાલવું વિ. બધું સહેજે જાળવી શકાય. તમને વેપારમાં રહી લાભમાં પડવા જેવું છે, એમ નહિ લાગવું જોઈએ. કેમકે તમને તો વેપાર અનીતિને ખાતર જ પસંદ નથી. તમે તો માત્ર પિતાશ્રીની આજ્ઞાને આધીન થવાના કારણથી જ વેપાર કરશો, એટલે ત્યાં પ્રમાણિકપણું મેળવવું એ સહેલ લાગવું જોઈએ. ચૈસાનો સોબ નથી એમ તમે જાણાવો છો. જે સ્થિતિને વિષે આપણે વીતરાગ હોઈએ તે સ્થિતિમાં રહેતા આપણે દુઃખ પામીએ પણ બ્રહ્મ તો નજ થઈએ. પ્રહ્લાદજી રાક્ષસોની વચ્ચે વિષ્ણુના બક્ષા રહ્યા. તે દષ્ટ તેને મુશ્કેલ હતું એમ મને નથી લાગતું. કેમકે રાક્ષસી પ્રવૃત્તિ વિષે પોતે સંપૂર્ણપણે વીતરાગી હતા.

.. ના રંગ જુદા જુદા જોવા એ બરોબર છે. આ એક-
તાર થવાનો પ્રવલ્ન થાય છે ત્યાં એકતા થયા પહેલાં રંગ જુદા
જોવામાં આવે જ, સાધારણ રીતે ખાડ ચોકળી લાગે છે પણ તેને
ચોકળી ક્રમ જોસીએ છીએ તે વેળા સેમા નજરે ન જોઈ શકાય.
સેપ્તો મેન જોવામાં આવે છે. આ જોવા પછી આપણે જણીએ
છીએ કે જેને ચોકળી માનીએ છીએ તે ખાડ ખરું જોતા ચોકળી
નથી અને તેને ચોકળી કરવા જતા ચોકળી થવા પૂર્વે બહુ મેલી
જોવામાં આવશે આવું જ ના પ્રવલ્નને વિષે સમજવું

મિ આ. હાથ જે દુષ્કળ જોગવું છે અને બા પ જે
અગવડતાઓ ઉઠાવે છે તેમથી બનેને સુખ અને સમજતા છે

૫૪

રવિવાર

જ્ઞાત્રી રા

તમારી પાસેથી, ઠીક આગળ જન્મની લેણદેણી નીકળે છે.
તમારી પાસેથી એટલા પ્રેમનો મને શી અધિકાર હોય ? જલ્દ
જ્યારે હું એવા સદ્દેશા કાને આવી પડ્યો ત્યારે તમે જે પ્રીતિ
જતા તો તેનું વર્ણન થાય તેમ નથી તેથી તમારો બનેનો આત્મા
વધારે તેજસ્વી થાઓ એવું ઇચ્છું છું, ને તે પ્રીતિને અનુભવવાથી
મારા આત્માની શક્તિ વિષેની વિચારો વધારે દ્રઢ થાઓ એવું
તમે ઇચ્છો એ નજીવી પ્રતિજ્ઞા એટલે તપશ્ચર્યાનો આદર
આટલું કરી શકે તો થયેલી તપશ્ચર્યા કેટલું કરી શકે તેનું પ્રમાણ
ન મળી શકે એ સીધી ત્રિશસી પ્રમાણે જવામ મળે છે ને
તેમજ છે પ્રતિજ્ઞા ન લેવાત તો હું શુદ્ધ પ્રેમ ન અનુભવત, ને
કપાટાબેર સત્ય નીચળી આ યુ ને બાગકે છોકરાઓ નિદોર કર્યા
જેમ ન થાય

શું. ચાલે તે કરજો. જનરલ સ્મરસનો સતોપકારક જ્યાં બન્યો
તો નિરાત કંઈક મળવાનો સમય છે. હોકરાઓ પાછા નિયમિત થઈ
જાય તે તરફ ખુબ ધ્યાન આપશો.

૫૬

મહા વડ ૧૨, કેપટાઉન.

બાઈ સી.....

તમારો શાગ મળ્યો.....ચિ. મ.....ને ત્યાં નથી મોકલ્યો.
તેને અહીંના વૈભવમાયી ખમડો છે ...તેવાળા હોકરાથી ચિ જ...
ને ત્યાં મોકલ્યો છે ..જેજે બ્રહ્મચારી પાગલ છે તેજે વૈભવવાળા
સનેગોમાં વસેલું ન જોઈએ એમ માનું છું. પણ તર્જવત સારી,
રહેતી જ્યાં છે ત્યાં હોકરાઓ હાથથી થઈ જાય અને વહેંચા
હાથમાં જરાયજી પકાત ન રહે એ સીવર મળ્યો...ની તખી-
યત કેમ રહે છે? મને વિચતવાર બધી ખબર મળતો. માટેજની
વહુ ન મુજાબ એમ તજવીજ કરજો. તેને સાગ કમ વિશેષ ચોરા-
કની જગર જ્યાં તો સગવડ ખાસ કરી આપતી કે કરવા દેતી એ
ટીક જોડે છું.

મી. એન્ડ્રુસે ખુબ આરે કામ કર્યું છે જેમ કે કિશક નથી.

૫૭

મહા વડ ૨૦) કેપટાઉન

બાઈશ્રી,

તમારો શાગ જે...ના ચિંતેનો પ્રા...ને મેં મારી દીધો છે ને
મ...વાનો વાચીકે કાંઈ નાખ્યો છે. તમારો મગ તેના દાકખા

સુખાથી ઉલટી અસર થાય એમ મને લાગ્યું. હવે એમ લાગે છે કે એજ ઉદ્ધારો તમે તેની પાસે મોકો. મારા મન ઉપર તેને વિશે ધણીજ અગત્ય હાય પડી છે. તમે જો ચિંતાર આપ્યો છે તથા પશુ વધારે ખરાબ તમારો કાગળ તે વાચત તો તમારી ઉપર રોષ કરતું અને પોતે પાપી થાત એમ જણાયું તેને પાઠગથી મોકલવે કે નહિ તે વિચાર કર્યો ને છેવટે ઉપર મુજબ નિશ્ચય કર્યો.

જેની ઉપર આપણી અધ્યા હોય તેનાથી જરા પણ દીલ ચોરીએ અથવા આપણામાં નથી તે છે એની છાપ પાડીએ તો કદી આપણુ એમ ન થાય એમા તો સકાજ નથી. એથીજ ...તું ને...તું પાપ અધોગ ગણાયા તેઓના બહા દબને લીધેજ અધોર (કૃત્ય) કરી રહ્યા. જો છેવટેની બુદ્ધિ ન હોત તો આવે-એમા પણ બની પાછા એકદમ માનવી બની જાત ને વિપર છોડી દેત (એક) હવે રસ્તાસર જણાય છે ને (શીત્લો) મોહનગમાં ને દમમા પડ્યો જણાય છે.

૫૮

કેપટાઉન, ફ્રાન્સીસ મુદ ૪

આપણી ...

તમારો કાગળ મળ્યો નેપાલ દુર્યોજ છે. તેની વધુ કોર હદય અનુભવી છે. મરણથી આજે આપણું કર્તવ્ય વિચારવાનું છે. સરીરપર લમમમ તિરસ્કાર ઉપજાવવાનો છે. પણ મરણથી બપ પામવા ન જર નથી માણસ જાગતે મરે છે ત્યારે પણ અતિ દુઃખ નથી વેંતો એમ જણાય છે મારું દુઃખ પડ્યું મુર્છિત થાય છે. રહેને વધારે વેગમન વધારે પીડાય છે. અદમનત્ત જાણુન

માણસ મોતથી નહીં મળરાય. નેપાલના જેમ હજારો
હજારો જીવો અત્યારે દરેક પળે મળી મરે છે. ઘણાંકમા નેપાલ એ
કીડી કરતા પણ સુદમ જ વૃદ્ધ છે. આપણે પોતે જાણે અમણે દેવતા
સળગાવવામા, રાતની બતી વાપરવામા નેપાલ કરતા પ્રમાણમા
મોટા એવા કેટલા જ વૃદ્ધો સળગાવતા હશે? ઘણાંકમા જેવો મોટો
મહાજીવ કલ્પો તેને મન આપણે કીડીના કરતા સુદમ હોવા જોઈએ.
તેની આખનો પન્થિ જ એટલો મોટો કે આપણે ચામડાવન જણા-
ઈએ. તેણે નેપાલને જાણ્યો હશે તો શું? અને તેણે એમ પણ
માન્યું હશે કે તેના મહાજીવના સુખને અર્થે નેપાલ સમાન જ વૃદ્ધો
જીવતા જાળવા જોઈએ. આપણે મન તો નેપાલ આપણા જેવો
જાતું એટલે આપણા એવા હાલ થાય તે ભયથી દયા છુટે છે.
પણ જે દલીલ આપણે કીડી, માકડ, ચામડા ને બીજા અસંખ્ય
જ વૃદ્ધો, જેને આપણે નરી આપે નથી જોઈ શકતા તેને વિશે
કહાપણુપૂર્વક લગાડીએ છીએ તેજ દલીલ વિશેષ કહાપણુવાસો
ઘણા આપણા વિશે લગાડી વાપરતો હોવો જોઈએ. આ જો
આપણને સમજાય તો નેપાલાદિના કિસ્સામાથી - અપણે આટલું
શીખી શકીએ.

- ૧ આપણી પોતાની ઉપર કરેલા લાવી સર્વે જીવને સમાન
માની તેની ઉપર કરેલા કરીએ ને આપણા મોંઘપણ સુખને
સારું જીવેદાન કરતા ચોક્કસ.
- ૨ દેહને વિશે મુર્ખાનું રાણી મગ્ધુનો જરાપણ ભય ન કરીએ.
- ૩ દેહ અત્યંત દુઘાળોર છે, એમ જાણી આ દેહને મોક્ષની
સામગ્રી તૈયાર કરીએ.

જાન્યા, પાપકર્મથી દેહાધીન થયા તે બધા મળી તમે એક પળમાં
એમ ધોષ થકરો?

‘સુતર આવે તેમ તું રહે,
જેમ તેમ કરીને હરિને સહે’

એ બોધ અખ્યા ભગતે કર્યો છે. તુલસીદાસજી કહે છે કે સકલ
હોય યા ન હોય ‘પશુ રામ’ નામ જપે એટલે સર્વાંશ સિદ્ધ.
આપણે તો એજ અર્થ સિદ્ધ કરવાનો છે. એટલે તે જપ જપ્યા
કરજો. રામ કયા તે મનની સાથે નિશ્ચય કરી લેવો. તે રામ નિર-
જન છે, નિરાકાર છે, રાક્ષસી વૃત્તિઓના સમુદરથી રાવણનો
દૈવી વૃત્તિઓથી અનેક પ્રકારના શત્રો વડે સંહાર કરનાર છે.
તે પ્રાબલ્ય માટે ૧૨ વર્ષની તપશ્વર્ષા કરનાર છે. છેવટમાં શરીરને
કે મનને એક ક્ષણમગ્ન પશુ નવરા ન રહેવા દેવા હિંસાદૂર્વર્ષક
બંનેને કામે લગાડવા એટલે તમારી ઉપાધિ માત્ર ટળશે જ. બાકી
તો પ્રભુ ઉપર બરસો રાખવો ને મારી ઉપર તે શાશ્વ છે, એ બધા
બરસા, ઉપરનું ક્યાં પછી કામ આવશે.

આપણે માગીએ તેવા જ દેવ મળે છે, એ ચાલ રાખવું. તુલસી-
દાસે રામચંદ્રને માગ્યા ત્યારે કૃષ્ણ શીરામ થયા અને લક્ષ્મીજી
સીતાજી થયા. મ...ની ઉધરસ કાઢીને કારણ રોધજો.

૬૦

કેપટાકન.

રાગણ વદ ૧૦.

લાઇ શ્રી.

તમારો કાગળ મળ્યો તમારો અપવાસર્ગ મેં સાબળેલું તમે
સકારણ ક્યાં હોય તો મારે કષ્ટપણ કહેવા જોવું નથી. તમને ત્યાં

એકાત ન જ મળે !. . . માં બાલપ્રવૃત્તિ વિશેષ રહેવી જોઈએ-
તેમા શાન્તિ છે ત્યાં મેવાધર્મ પ્રધાન છે

જે ..ની તખીયત લયકવાથી હું ગભરાયો છું છુરત ઠેકાણે
ખાવે તો સારૂ

મ ને માટે જીવ અકળાય છે કેમ ઠેકાણે નવી ચડતુ એ
ખબર નથી પડતી તે મારી સાથે આવે એજ હું પણ ઠીક જોઈ
હું તમે એવી તખીયત કરતા રહેજો દેશમા જોઈ લખશુ માન-
સિક રોગને લીધે થાય છે, એમ મનમા રહ્યા કરે છે જેલમા
તખીયત સારી રહી તેનું કારણ શોધ્યા કરુ છું પણ ઉપરતુજ
સુઝે છે ત્યાં મન પરાણે અક સ્થિતિને પામ્યું હતું તેની અસર
શરીર ઉપર પણ થઈ તે એટલે સુધી કે ગમે તે ખોરાક લેવાયા
છતાં તખીયત ઠીક રહી હવે જેન બહાર તેવું મનોરાજ્ય ન મેળવી
શકાય ? ગમે તેમ હોય પણ હિંદ આવતું એજ મ ને સારૂ ઠીક
લાગે છે છતાં તે પણ બને વિચાર કરે

એક દાખનો મારો આખી જાડે છું બાએ ધન આદુની
ધરી આદુ મને મન ન હતું તેથી મે તેની સાથેજ તેના ગુણ
જોવા ખાવાનું સારૂ કયું બાની જીમ આદીવી છે બાએ આદુના
મુળીયા શોધ્યા અને તો તેની ઉપર ગગ ઉત્પન્ન થયો તે એટલે સુધી
ચાર પાચ ચણા જેટલા આ કેમગ મુળીયા હું પણ ચાવી જતો
એમ દહાડો બાએ જીમ મુળીયા મીસીસ ગુલ ટાપનીમાથી શોધી
કેડીમા મુખ્યા હું તો જોઈને ત્રાસ પામ્યો રાતે વીતી મવારમા
વહેલા બાએ ઉઠ્યો ? આદુ કેમ ખનાય ? જેની એક ગાંઠમાથી
અનેક મુળીયા પેદા થાય. એમા તો બહુ જીવ હોવા જોઈએ, વળી
કુણા મુળીયા ખાવા એ તો કુમળા બાળકને મારી ના
અગમર થયું ! મારી પોતાની ઉપર મહા તિરસ્કાર છુટ્યો

દેહમા તો આદુ ન જ આવુ, એ ઠરાવ કર્યો. રમન તો હવે આવે
 છે. બાએ જોયું કે હું આદુ નથી આવતો, કારણ પુછ્યું સમજાવ્યું.
 તે પણ સમજાવ્યું. અતિ કામગીરી મુશ્કેલી લઈ ગઈ. મને બાકીનામાંથી
 આવતો આવ્યો કર્યો. મેં ના પાડી. નન તો આવુ જ છે. પણ
 જીભ અને આખ કુતરા છે. આખ જુવે છે ત્યારે આદુ લેવાની
 ક્ષમિયા થાય છે જીભ તવથી રહે છે. પણ એકા ઉપર તવપણું
 કુતરાં જેમ ધણીને જોઈને એકું લેવાની હિમત પણ નથી કરી
 શકતું તેમ આત્માગમજ તે જુવે છે તેની જીભ તે આદુને નથી
 અડી ગઈ આદુ તો મારી નજરે આવેલો દિવસ આવ્યા જ કરે
 છે કેમકે જ્યાં માગ કામગીરી પડ્યાં છે, ત્યાં જ તે પડ્યું છે
 અત્યારે મારી દયા એવી છે કે સાકર, નીમક છેડનાં અપ્રશંસી,
 સાગ્ય તેટલું આદુ ઉપરથી પૃતિ ઉપવના લાગે : તમે તમે
 તમારો દોષ શો કહાડશો ? મનને ધીમેન વાદગતી ઉપમા આપી
 છે એ બોલુ નથી મારી પામેથી જ્ઞાન શીખવાની મહાઆજ્ઞા
 જાણે તે પણ કેવી ? આપણે બધા એકજ બોખરા વડાજીમ
 છીએ. તેમા અનુભવથી જ્ઞાન મને વિશેષ હોવાથી હું બનાવુ
 ત્યાં તમે ડગલીએ થકો તે બસે. આપણે બધા અધારામા
 છીએ. ને એકજ શોધમાં છીએ. માગ પગ જરા વિશેષ બગથી
 ને વિશ્વાસથી પડતા હોય તો બસે. તેથી વિશેષ
 આત્મવિશ્વાસ મારે-રિમે રાખી તે પણ તમારી ઉન્નતિ રોકવા
 જોવું છે. આપણે હું બધા કામોને છોડીશ, ત્યારે તમને કે બીજાને
 જોઈએ તે જ્ઞાન આપીશ. અત્યારે તો આપણે એક સાથે જોઈ
 મોક્ષ આપનાર નારાયણને શોધીએ ને તે શોધમા જીવ પડતા, અખ-
 ડતા, માર ખાતા પણ હિમતપુર્વક અને ધીરજ રાખી આમગ જઈએ.

સાધુશ્રી,

હૃદય પવિત્ર હોય તો વિકારધન્દ્રિયને વિકાર પામવાપણું રહે નહિ. પણ હૃદય એટલે શું ? તે ક્યારે પવિત્ર માનવું ? હૃદય એજ આત્મા છે અથવા તો આત્માનું સ્થાન છે. તેમા પવિત્રતા માનો એટલે શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન થયું, ને તેની હયાતીમાં ધન્દ્રિયવિકાર સંભવેજ નહિ. પણ સાધારણ માન્યતા એવી છે કે જ્યારે આપણે હૃદયને પવિત્ર કરવા મથીએ છીએ ત્યારે તે પવિત્ર થયું ગણીએ છીએ. તમારી ઉપર મારી પ્રેમવૃત્તિ છે. તેનો અર્થ માત્ર એટલોજ કે તેવી વૃત્તિ ગમવા હું પ્રયત્નવાન-હું. જો અખડ પ્રેમવૃત્તિ હોય તો હું ગાતી થયો. તે તો નથી. જોના પ્રત્યે મારો ખરો પ્રેમ હોય, તે મારા હૃદયનો કે જોવાનો અનર્થ ન કરે, તે મારી ઉપર તિરસ્કાર પણ ન જ કરે એટલે આમાથી આ સિદ્ધ થયું કે જ્યારે આપણને માણસ ગતુ ગેણું છે, ત્યારે દોષ-પ્રથમ તો આપણો છે. આ ગોરાઓના આપણા પ્રસંગને પણ લાગુ પડે છે, મારે સવાજે હૃદયની પવિત્રતા એ હેવટની સ્થિતિ છે. દરમીઆન જન્મ આપણે પવિત્રતામાં ચડીએ તેમ વિકારો શમે. વિકાર ધન્દ્રિયમાં રહ્યો જ નથી મન એવ. મનુ-
 જ્યાનાં કારણં બન્ધ-મોક્ષયોઃ ધન્દ્રિયો એ મનોવિકારને પ્રદર્શિત થવાના સ્થાન છે. તે વડે આપણે મનોવિકારને જોગખીએ છીએ.
 એટલે ધન્દ્રિયોનો નાશ કરવાથી મનોવિકાર જતા નથી. પાત્રેના સોડો વિકારથી ભરપુર જોવામાં આવે છે. જન્મે નપુસક એટલા બધા વિકારો હોય છે કે તેઓ ધણાં અકાશ

જોવામાં આવ્યા છે. મારી મધ્ય સક્રિય મંદ છે, છતાં 'સ્વાસ્થ્ય' લેવાનું મન થાય છે ને જ્યારે કેટલું શુભાગ વિગેરેની વાતની વાત કરે છે ત્યારે મન મધિગાની મારક તે તરફ દોરવાનું બને છે, ને બલાતકારે તેની ઉપર 'કાચુ' મેળવી શકાય છે. જ્યારે મન ઉપર કાચુ ન રહે છતાં વિચારશ્રેણી તીવ્ર હોય ત્યારે ઇન્દ્રિય છેદન કરતાં માણસો સાંજાળ્યા છે. તેને વખતે એ કર્તવ્ય હોય એમ સંભવે છે. મારું મન ચલિત થયું ને મારી બેન ઉપર કુદૃષ્ટિ કરું, અને કામ બાળે છે, પણ હું કેવળ મુદ્દ મળી બની ગયો, તે વેળાએ જો બીજો ઉપાય ન હોય તો ઇન્દ્રિયછેદન કરી નાંખવું એ પવિત્ર કાર્ય છે, એમ લાગે છે. આવું ધીમે ધીમે ચક્રનાર, પુરુષને નથી બનતું જોને તીવ્ર વૈરાગ્ય આવ્યો હોય પણ 'જેવું' શૂન વર્તન હીક ન હોય, તેને બની શકે છે. વિકાર ઉત્પન્ન ન થાય અને ઇન્દ્રિય ન ચમે તેને સાર તાત્કાલિક ઉપાય (ઈલાજ) મોગવો એ વધ્યપુત્રને ઇચ્છવાં જેવું છે. તે કામ ઘણીજ ધીરજથી થાય, બહુજ આત્મો જેમ માત્ર જોવાનો હોય છે તેમ તાત્કાલિક ચએલી મનઃશુદ્ધિ વિષે સમજાવું. દા, એટલું બને છે, મન પવિત્ર થવા નૈયાર થયેલું હોય છે, માત્ર સંત સમાગમ રૂપ પારસમણી શોધે છે. તે મન્યે પોતાની પવિત્રતાનું એકાએક દર્શન કરે છે ને અપવિત્રતા એ સ્વ-પ્રવલ્ જણાય છે. આ કષ્ટ તાત્કાલીક થયું મણાય નહિ પણ સાંધા રણ હલાજ ને તે દુઃખમાં દુઃખ ને તેટલે દરજ્જે તાત્કાલિક તે આ છે.

એકાંત સેવન, સત્સંગ, શોધન, સત્કર્તન, સતપાંચન, નિરંતર ચરીર મન્યન, અસ્વાદાર, શલાહાર, અસ્પર્શ, બોમવિલાસત્યાગ આટલું જ કરી શકે તેને મનોરાજ્ય હસ્તાકમળની જેમ પ્રાપ્ત થાય.

તેટલું કરવું અને ખીજનું ધ્યાન ધરવું. જ્યારે જ્યારે મનોવિકાર થાય ત્યારે ત્યારે ઉપવાસાદિ પ્રતો પાળવા.

મી—તુ કામ તે રાવણુની પ્રવૃત્તિ જેવું હતું. તેણે તપશ્ચર્યા કરી રાક્ષસી વૃત્તિ મેળવી; રામચંદ્રે તપશ્ચર્યા કરી દેવી વૃત્તિ સંપાદન કરી, એમ એક જ કાર્યના હેતુરૂપે જુદા જુદા રૂળ મળે છે.

એતરતુ કામ બરોબર ન ચાલતું હોય ને ખરેખર તમારો જ દોષ જોવામાં આવતો હોય તો તેને ઉત્સાહપૂર્વક નસાડો. તમે જે મોટરાઓ છો તેની ગહેણીકરણી હિપ્ત છોકરાઓની રહેણીકરણીનો આધાર છે.

૬૨

૬૫ ટાઉન.

શનિવાર

બાઈશ્રી,

મારી સાથે તમે બધા દોડો એ ઇચ્છિત છે પણ હું એવી આશા બાંધતો નથી હું કરું છું તે બધું તમે બધા કરો એવી માગણી મેં કદિ કરી નથી. પણ જે કરવાનું માથે લ્યો તે તો કરવું જ પડે. બળાતકારની તો વાત જ નથી પણ તમે તમારી મેળે સમજપૂર્વક...વ્યમન છોડી અને છેતરો તેમા દોષ તમારો જ ગણાય. તેમજ છોકરાઓ અમુક હદ સુધી પહોંચ્યા આપણે માનીએ. તેઓ અમુક વસ્તુનો ત્યાગ શીનીકસમા કરે છે, ત્યા તે વસ્તુઓને ત્યાજ્ય સમજે છે. તેમાથી બહાર જઈને તે જ વસ્તુ કેમ કરાય? અનુણુની ફરજ કાઢીને નથી જ નહિ મસાલા, વ્યસનો, િ

મહા સંવાદિષ ભોજન, ચાહ, કાશી, વિગેરે વસ્તુઓ બધાને ત્યાજ્ય છે. વિપય, ચોરી, અસત્ય, મોહું ઉઠું બધાને ત્યાજ્ય છે. આ યોગ્ય નેતે આકરું લાગે તેનાથી કેમ રહી શકાય ? દરેક સંન્યાસીના અમુક ધાગ હોય છે. તે ધારાને બદલ અને અંદર બધે પાળવા જ નોંધો. ન પાળે તેનું સંન્યાસી રહેવું મિથ્યા છે.

તમે કહેવા માગો છો તે આ છે. મારી શરમને લીધે છેલ્લા ગણે ને બીજા કેટલુંક દરે છે પણ સ્વર્ત્રપણે નથી કરતા. ને તેથી તેઓ છેતરે છે. આ મારો દોષ હોય પણ તેમાંથી હું એક જ રીતે મુક્ત થઈ શકું-એટલે કે મારે કોઈની સાથે ન ગહેવું. એ હાલ મારું કર્તવ્ય નથી લાગતું. રા. x + x શરમને લીધે મારી આગણી વિના અણણ કરવાનું ડોળ કરી મને છેતરે તેમાં હું કેમ દોષિત બનું ? x x x x તમે અણણ નથી કરતા, તેથી હું કંઈ તમને ઓછો ચાહું છું અને જ...તદેન ફેળાડાગી છે તેથી તેને વિશેષ ચાહું છું એવું કંઈ નથી. અણણા લુણમાં કંઈ પાપપુણ્ય નથી. તેમાં જે રહસ્ય છે તેમાં પાપપુણ્ય છે. ઈમામ સાહેબ કાઈ કાળે અણણ નહીં કરે તેથી મને અશ્રિય નથી. મીમ સ્વેચ્છાન બધી બાનતેમાં માગથી વિરોધી વર્તન કરે છે છતાં તેનું ચાગ્રિ કેટલેક દરજ્જે સમારા બધા કરતા હું બહુ ઉચ્ચ ગણું છું. બધા ફેરફારોમાં ચલાશક્તિ સયમ કરવાનો ને તેમાં વધારો કરવાનો આપણા કૌશલ છે. તે જોને કમુવ ન હોય તેને મને તજવો એ મારું વચન તે ગમે હતું, અને તે વચાર્થ જ લાગે છે. x x x x x x નોર-ટનના કાર્ફ ઉપર હું મોદિત થયો નથી ને બગાળી વફાવોને 'હું તિગ્ધાતો નથી, મત્તગ્રહી તે બન્નેના પ્રસંગથી બહાર છે. ને તેનું કર્તવ્ય જુદું જ છે. સત્યાગ્રહી બરોબર છે કે નહિ એ સવાલ

તમાગ સવાલમા છે. એ તમે જો હજુ ન સમજ્યા હોય તો હું એમ જ કહું છું કે તે અનુભવગમ્ય છે. બીજા નહીં સમજી શકે. ને તે સમજના સાડા સાદે દ્રિય વિગેરે હેતવાના પ્રયામોમા આપણે પડીએ છીએ, x x x x x સંયમ એટલે અલુણ્ણ કરવું એમ ન મનજાને તમે જો દલાડાનો સુકો રોટલો ને મીઠાની દુધી ખાઈને જીવન ગુજારો તે હું અનેક પ્રકારના મેવાના સાદા કદ તેના કરતા ઘણું ઉચ્ચ હોઈ રહે છે. તમે જા હેતુની સુકો રોટલો ખાઓ છો ને હું જા હેતુથી મેનાદિ ખાઈ તેની ઉપરથી કાર્યની શુદ્ધતાને વિનિર્ણય થાય.

“ પવિત્રતા પારકાના આક્ષેપોથી લગતી નથી પણ વિશેષ પ્રમળતા પામે છે. ”

“ તમાગથી કદાચ પણ અયોગ્ય બન્યું હોય તો તમે મને અધુરું કમુવ કરી દેજો તેમ કયા વિના તમાગ અપનાસ, અથવા સેકડો પ્રાયશ્ચિતો જળવાના નથી ” “ હું ત્યાં આપના તબથી રહેજી છું પણ માંડ કર્તવ્ય છોડાય એમ નથી ”

‘ કહેલી પ્રતિજ્ઞા : પાછી બેચું એ મૂર્ખ પશ્ચિમમા ઉગે તો પણ ન બને ’

“ જેને મેં અત્યંત નિષ્પાપી માન્યા છે તે એવા પાપી હોય તો આ શરીરને પોતાજ આપીને એક ક્ષણમર પણ નીભવવા માગતો નથી ”

‘ માણસ પોતાના પણ સહેનથી જાગવી રાકતો નથી ’

“ તમને બનેને આ દાગળથી રોય ચડશે પણ માગ મનમા છે તે ન લખ્યું તો માગમા જે કર્મ મત્ત હોય તેને હાથ લાગે ને તમાડ ગુરુ કગારો બહુ તમને દુખ ઉતારના કવુ એ અત્યારે મારો ધર્મ થઈ પડ્યો છે. ”

આશ્રમી,

સનિવાર

તમારો કાગળ આજે એટલો મોડો મળ્યો કે આજની ટપાલમાં
- કુ તમને કાગળ ન લખી શકું ને તાર પણ ન પહોંચાડી શકું-
તાર તો હવે સોમવારે જ કરીશ.

જ્યાં માતાના પ્રેમની વાત છે, જ્યાં યુવની વત્સલતાનો સવાલ
છે ત્યાં વાહિત માણસે સલાહ આપવી એ ધર્મસંકટ છે. છતાં
મારે સલાહ આપે છુટકો છે. તમારા પિતાશ્રીના કાગળ ઉપરથી
જે નિર્ણયપર તમે આવ્યા તે વખતે તમારા માતૃશ્રીના ઉદ્દે-
શરોનો ખ્યાલ આપણે ખાધી શક્યા હતા. તેમનો કાગળ આવવાથી
નવી વાત દાખલ થતી નથી. પણ નવી લાગણી ઉત્પન્ન થઈ છે અને
પ્રેમભાવે સ્વાભાવિક રીતે તમારા હૃદયમાં પ્રધાનપદ મેળવ્યું છે.
હવે જો તમે નિર્મોહી ધર્મ નિર્ણય કરી શકો તો તમારો પ્રેમ
નિર્મળ અને દિવ્ય સ્વરૂપ લઈ શકે છે. તમારો પ્રેમ તમે આખા
જગતને આપી શકો છો એટલે તેમ કરવાનો પ્રયત્ન કરી શકો છો.
એ જ માતૃમંદિતનો ઉદ્દેશ છે. બીજી બક્તિ તે સ્થુલ, લૌકિક અને
માત્ર દેહ પ્રત્યે છે. એમાંથી મુક્ત થવાના પદો તમે બહુ વેશા માએદ
છો 'આ સંસાર અસાર વિચારી' ગામ્ધને તેનો અંતરધ્વનિ
વિચારી જાઓ. 'જીવને શ્વાસ તણી સમાધ' નો શો ધ્વનિ છે ?
પ્રીતીકમની ને બીજી રહેણીમાં એ તરાવત છે કે આપણે જે વિષે
વાતીએ છીએ તેને આપણામાં દલાવવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ તમારા
હિન્દુસ્થાન જવાની અસર ક્ષણિક છે. પદર કે પાંચ દિવસને અંતે
તો રોવાનું જ છે. ત્યાર પછી તો વિયોગ જ છે.

પણી આપણે એવી જીંદગી ભોગવવા ઇચ્છીએ છાએ કે આપણા પાસે એક પાછે પછુ ન રહે; એવા ગરીબ માણસ આવે વખતે શું કરે તે વિચારેએ.

તમારાં માતૃપિતાનાં દર્શન કરવાની ભાવના સદાય રહે એ ઉત્તમ છે. તે હિંદુમારને હાલ દબાવી તમારું જીવન વિશેષ વિતરાગી બનાવ્યું એ તમારું કર્તવ્ય છે. તમારું ચારિત્ર-ધડવાને સારું જ તમે દેશવરો ભોગવો છો. આ સ્થિતિ તમારે વનવાસની છે. તેમાં જ તમે તમારાં માતૃપિતાને શોભાવશો. તમે સ્વજંદ નથી કરી શકતા, પણ દિવસે દિવસે આત્મોન્નતિ કરો, દિવસે દિવસે સંપત્તિ થાઓ. એટલે હાલ તમે દેશ જવાની શરૂઆતથી મુક્ત છો.

આ વિચારો કરવામાં પ્રેસંની સ્થિતિનો જરાએ વિચાર નથી થયો, તમારો આત્મોન્નતિ ચામાં છે એ જ વિચારીને મેં સલાહ આપી છે.

હતાં જો લૌકિક માનુષ્ય તમને દેશ તરફ જ ખેંચે ને તમે અહિં રહેવાથી શાંતમિત ન થઈ શકો તો તમારે સુખેથી જવું. મારું સખ્યું સલાહરૂપે સમજી તમે સ્વનંદરીતે નિર્ણય ઉપર આવ્યો ને તે પ્રમાણે કરજો.

હું પણ જેમ અને તેમ જાણતી હિન્દ જાઉં, તેને પંચે પડુ અને તેની
મેવાચાકરી કરી જો માટે ઉતાવળે માફ કામ 'આટોપી' રહે. હવે
પણ નિર્માણ કંઈ જુદું જ હતું. હવે તો મારે - વિધવાઓનો કુટુંબ
અમા ન જ જવાનું રહ્યું અને તે કુટુંબ પણ મારે જ ઓછે ! તમે
હિન્દની ટોટુચિત્ત વ્યવસ્થા સમજતા નહિ. હોવાથી આ પ્રસંગ
નહિ સમજી શકો. ગમે તે રીતે હિન્દ જવાની મારી ધન્ય હવે
દિવસે દિવસે પ્રગળ થતી જાય છે. અને હવે પણ કેટલું નક્કી કરી
શકે ? મારી જો ધન્ય રાણીબૂન થશે કે કેમ. તે વિષે મને હજુ
પણ શંકા છે. તોપણ મારે જો યાત્રા માટે તૈયારી કરવી જોઈએ
અને પરિણામ માટે શાન્તિથી સર્વશક્તિમાન પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ
રાખવો.

આવા આધાતોથી માણસમાં મૃત્યુ રિષે વધારે નિર્ભયના
આવતી જાય છે. શામાટે જો જનાવયાં માગ હવેના જાગમજાટ
હવેના જોઈએ ? આવા શોકમા સ્વાર્થની હાથ છે. જો હું મૃત્યુ
માટે તૈયાર થાઉં અને આવકારદાયક પ્રસંગ તરીકે મૃત્યુને ગણું તો
મારો બાધ મરી ગયો જો કંઈ આપત્તિ નથી. મૃત્યુનો આપણને
હવે લાગે છે તેથી આપણે ખીજાઓના મૃત્યુ માટે રદન કરીએ
છીએ. મરી નાશવંત છે અને આત્મા અમર છે એમ જાણ
છતા શરીર અને આત્મા છુટા પડતા હું શોક કેમ કરી શકું ? પણ
આ મુદ્દર અને આશ્વસનભર્યા સિદ્ધાન્તમાં સાચી માન્યતા હોય. તો જ
જો રિયલિટી પ્રાપ્ત થાય. જેને આમા શ્રદ્ધા હોય છે તેણે શરીરનું
લાક્ષણિકાવન નહરવું થયે પણ તેનો નિયંત્રણ જનવું થયે. તેણે પોતાની શરી-
રિક જરૂરીઆતો એવી રાખવી જોઈએ કે જેથી દેહ દેહી ઉપર અધિ-
કાર ન મોગવતા. તેના તાબામાં રહે. ખીજાઓના મૃત્યુ માટે શોક

... mukhiyas had to be
selected the rolls for direct electors

ન કવો એ લગભગ શાશ્વત શોકની સ્થિતિ બેઠારી લેવા જેવું છે. કારણકે શરીર અને આત્માઓને આ સળધ બંને જ શોષપ્રદ છે આ વિચારો મારા ઉપર અત્યારે પ્રાધાન્ય ભોગવે છે હાલ આવો ખીજો કાગળ મારાથી લખાશે નહિ આ તો આપોઆપ લખાયો છે તેથી મી પોવાખને પહોંચાડીને અને મ ને પણ તે વાચના દેળે અને ત્યાર પછી મી. વેસ્ટ અને ખીજાને વાંચવા માટે છ ને પણ મોકલવો.

૬૫

કેપટાઉન.

મુકવાર, જેઠ વદ ૨.

સાહેબી,

રામચદ્રજી વનવાસે ગયા ત્યારે દશરથરાયે તેમને કહ્યું કે કેકેપીને આપેલા વચનની શિકર નહિ વચનભંગ થવા છતાં રામચદ્રજીએ વનમાં ન જવું આ લૌકિક અને મ્યુલ પુત્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલી ઇચ્છાનો અનાદાર કરી રામચદ્રજીએ વનવાસ જઈ પિતૃભક્તિ કરીને દશરથનું તેમજ પોતાનું નામ અમર કર્યું. હરિશ્ચન્દ્રે પોતાની સ્ત્રીને વેચી રોહિતને ગળે તથવાર મૂકવા સુધી પણ તૈયાર રહી સ્ત્રીભક્તિ અને પુત્રપ્રેમ બતાવ્યા પ્રત્યે પિતાની આજ્ઞાનું ઉપધન કરી પિતૃભક્તિ કરી તેનો ઉદ્ધાર કર્યો. મીંગળાઈએ કુમારાણાને ત્યજી કુલાંગણાને જ પોતાના ભક્ત બનાવ્યા દયાનંદે પોતાના મામાપ પામેથી નામી, ધોની સગઈ તોડી પાછળ મોખેના માસુમેના હાથમાંથી પણ છટકી જઈ અને પિતૃભક્તિ કર્યા કુદરત પોતાની યુવાન બાપાને સુતી જોતે ચાલી નીકળ્યા.

આવા ધણા દાખલા આપણને મળ્યા આવે છે. તેનું ચિંતન કરી તમને જે સંકટ પડ્યું છે તેવે સમયે આપણે અન્ન-વિચાર કરી ખરી નીતિના ધોરણે જે યોગ્ય લાગે તે કરવું રહ્યું છે. શ્રવણને સારૂ શક્તિ અને સ્થુલ ભક્તિ એકજ પ્રવાહની હતી, એટલે આપણે તેનો દાખલો ધણી વેળા લાઇ ખરું શું છે તે નથી જોઇ શકતા. સત્ય માર્ગે ચાલનારને હંમેશા સત્ય માર્ગે અણીને વખતે સૂચી આવે છે. વૈરાગ્યના પદો વિગેરે આપણે વાંચીએ તે જો આપણને ધર્મસંદેહો સમયે ઉપયોગી ન થાય તો આપણે તે માત્ર પોપટની માફક વાંચી ગયા જ, ગણ્યુએ. તે વિચાર્યા તો ન જ હોય. ગીતાજી વાંચવા છતાં જો તે આપણને અંત સમયે મદદ ન કરે તો ગીતાજી વાંચ્યાં તે ન વાચ્યા બરાબર છે. તેથી જ હું હંમેશા કહેતો આવ્યો છું: યોડું વાંચો પણ જે વાંચો તે વિચારો- ને તેનું રહસ્ય સમજી તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર રહો.

સ્નેહીઓ તરફ વીતરાગ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે જ હૃદય ખરું દયાવાન થાય છે ને સ્નેહીઓની સેવા કરે છે. જાતની પ્રત્યે હું જોડે દરજ્જે વીતરાગી મુખો છું તેટલે દરજ્જે તેની સેવા વિશેષ કરી છું છું. બુદ્ધિ તેના માતાપિતાને ત્યજી તેઓનો પગ ઉઠારીએ. ગોખીમદે વૈરાગ લાઇ પોતાની માતા ઉપર ધણો શુદ્ધ પ્રેમ પતાવ્યો. તેમજ તમે તમારું આદિત્વ ધડી અત્યંત નિર્મળ નીતિ ઠાવી તમારા માતાપિતાની સેવા કરશો. બ્યારે તમારો આત્મા વૈશુદ્ધિને પામશે ત્યારે તેનો પડ્યો તમારા બધાં સ્નેહીઓ ઉપર ડયા વિના નહિજ રહે.

*

*

*

*

મી. સિંહાની ઉપર આપણે દૂર બેઠા છાપાં વાંચી અભિ-
પ્રાય નથી બાંધી શકતા. મી. નોરટન પણ આવા કેસોમાં એક
બેળા સરકારી વકીલ હતા. આપણે કેને આગેવાન ગણવા ને કેને
નહિ તે તો દરેકના મન ઉપર આધાર રાખે છે. સાધારણ રીતે
જે સત્યાગ્રહી હોય તે તટસ્થ રહે છે. તમે લખો છો એવા કેસમાં
સત્યાગ્રહ ઉઠાવવું હોય ને જોલમાં જવું પડે તો
સત્યાગ્રહનો હેતુ રજા થયો સમજવો. આવા કેસોમાં
આપણે હંમેશા બોલવું જ નોંધએ એવો નિયમ નથી. ક્યારે
સત્યાગ્રહ ઉઠાવવું જોઈએ એ સવાલનો જવાબ કંઈ એકાએક
આપી શકાય નહિ. સત્યાગ્રહી જ્યારે સત્યાગ્રહ શરૂ કરે છે ત્યારે
કંઈ અગાધથી વિચાર કરી લેતો નથી. તેના આત્માના ઉદ્દગારો
વિરૂદ્ધ કાર્ય થયું એમ તેને જણાય તેની સામે તે આત્મખર્ચ
વાપરે. મેં સત્યાગ્રહ શરૂ કર્યું ત્યારે પણ તેને ધર્મનું અંગ જ
સમજ્યો હતો. અતુભવે જણાવ્યું કે એ જ ધર્મ છે ને એ જ
ચિંતામણી છે ને તેથી તે મારામા ધર્મરૂપે વિશેષ ખીલ્યું છે.
સત્ય સિવાય ખીણું કદી કરવું નથી એટલું જોયું ચોક્કસ થયું તે
સત્યાગ્રહી છે ને તેના માથુસને દરેક વખતે ઉપાય સૂઝી આવે છે.
જીવન માત્ર સત્યમય હોવું જોઈએ. તે હળવે હળવે ધર્મનિયમાદિ
માનવાથી આવે છે. જેમ સ્થૂળ વિષયો ગ્રીષ્મવામાં વર્ષોસુધી પ્રય-
ત્ન કરવું પડે છે, તેમ સત્યાગ્રહનું સ્વરૂપ સમજવાને સાર પણ

વેદના વધી ને જને સાર લેવાનું કહેવ તે ન ગણ. પાંચમે દાહ
 મીઠું ખાધું. તે દિવસે વેદના અસલ થઈ. છઠ્ઠે દિવસે દાહતરો
 તબા ને મારા જ ઉપચારો ઉપર આવ્યો. વેદના તદન સમી ને
 હરસ પણ ગયા. છતાં વચમાં મારીજ મૂર્ખાઈને લીધે પાકું રસ
 ઉપડ્યું. મીઠું ખાવાને દિવસે લોહી બળખામા જાંદગીમાં
 પહેલું પડ્યું. તે હજી ચાલે છે. તેથી એક વેજીટેરીયન ડોક્ટર
 ગોરો મારો જોવાખીતો છે તેને મી. કેલનબેક લાવ્યા. તેણે મુઠ્ઠા
 મીઠાની જરૂર નથી, પણ કંદમૂળની જરૂર જણાવી, તથા અપવાદ
 નથી/કામા તદન ગણ છે. તેથી હાલ પુરતમાં તેલ, નહિ વિ. નહિ
 સેવાય એમ સૂચ્યું. એથી હાલ હું ખાલીનું પાણી, આઠ ઓસ
 લીલો મેવો ને આઠ ઓસ ટરનીપ, ગાજર, પટેલ ને કામેળ
 આદિ મળાને તેના ઉકાળા ઉપર રહું છું. શરીર નાખાઈ ગયું છે.
 અને આમાએ સંપૂર્ણ વિશ્વાસ નથી. પણ મારી ચાવી અને પૂરી
 હાથ લાગી નથી તેથી આ અર્ખતરો અજમાવું છું. કુખાવો બધ
 છે. બળખામા લોહી જારી છે. ખાવામાં સ્વાદ હાલ તો રહ્યો જ નથી.
 એટલે સ્વાદેન્દ્રિયને વશ રાખવાનો આ મારે અવસર મળ્યો છે. તેણે
 લીંબુ પણ બધ ક્યાં છે એટલે તેલવિના ટરનીપ, ગાજર ને
 કેમેળનો ઉકાળો ખાવો તેમાં સ્વાદ જરાએ નથી રહેતો, છતાં હું
 આનંદપૂર્વક ખાઈ જાઉં છું. પ્રથમ તો ખાલીનું પાણી ખરાબ
 લાગ્યું. હવે તો તે પણ સહન થાય એવું લાગે છે. તમને
 સંગતવાર લખું છું, પણ ગભરાવાનું કારણ નથી. હું
 રૂઢાણે આવીશ એવી ઉમેદ છે, ને તે રૂઢાણારથી જ અવાશે એમ
 હજી મન ઠણા કરે છે. અત્યુભવે શું બને છે તે જોવાનું છે. કહ
 એવાનો આમલ મિત્રો ક્યાં કરે છે. તેની મેં જોઈખી ના ખડી છે.

રાખું છું. અહીં ઉઠાવેલું સત્યાગ્રહ પાઠ ઉતર્યું છે. અજબ કુદરત છે. ખાતી તબિયત સારી રહે છે. મિ. કેપનગ્રેક મારી સાથે જ રહે છે.

તમને બધાને આી તેજાવવાની તર્જનીય દર છે તે જો મારે અહીં લાખી સુસ્ત ગહેવું પડે તો. મે જે દાગળ ની રો ને લખ્યો છે તેની નકલ મોકલવાની હિમેદ છે. એ દાગળથી કોઈએ અ-યવસ્થિત નથી બનનારું, તેમ આશા પણ નવી જાણવાની જો આ દાગળ પહેલે તે પહેલા તમને મારે તાર ન મળ્યો હોય તો મારી જોડે જુનું પરિણામ કઈ નથી આ-યું એમ જ સમજવું. * * *

મોહનદામના આશીર્વાદ.

૯૦

લડન દાગળ વર્ષ ૧૦-૧૧/૩૧/૫૬

મિ. મ...

તમને બધાને અનુભવ તો પુષ્કળ મળે છે. માનિતનિકેતનમા એમ રહેલો કે જેવી આપણે મદદગાર થઈ પડીએ, તે તેઓને જરાપણ દયવાદ ન લખજો. કેટલોક જોગલ જે વિના ન જ ચાલી શકે એવો હોય તે મુગાડી લેવો એ વધારે અનુભવ વળતે પડે. અહીં જોડા હુ દક્ષી સૂચના આપી શકતો નથી. વિચાર-પૂર્વક જોમ કરવું ઘરે તેમ કરજો. તાલીમ હોદ્દાઓને નિદી અપાટાને શીખવજો, નહિ તો તેઓ મુગારો. ત્યાં હો હો એટલે બંગાળી મોકુ ધણું જાણી લેજો તે શીખ સમા વખત જવાનો નથી. તાલીમ માણસ કોઈપણ મળે તો તે 'સી' જે... દક્ષર મહેતા બાપુ મ... ને આપે તો સાચું. તમારી ઉપર વાલી અણધારી જવાબદારી આવી છે. તેમા તમે જરાયર નીકળી આવો એમ ઇચ્છું છું.

બાધ સૌ...વિગેરે તો દગ્દીઓની સારવાર કરવા જઈ પહોંચ્યા છે. મારી તબિયતને લીધે હું ન જઈ શક્યો. હવે જવાના શાંકાં મારું છું પણ આચરણ આપ્યા કરે છે.

દરિશ્રી, મી એન્ડરૂઝ તથા મી. પીંચરમનની સેવા દગ્ગે. બધા મોટેગઓની આમન્યા ગમ્મતા સમજે એ સંભાળ રાખજો. બધા ત્યાના ગ્હીત, દગ્ગતા વહેવા ઉઠજો.

• ૭૧

સરન આવશ્ય શુદ્ધ ૭ ૧૯૭૦.

બાધ રા ...

તમારો સ્નેહ વિસરાતો નથી. બાની તમે છત મેળવી એ મહા-ભાગ્ય કામ થયું અમમ્મુ છું. બાએ પોતાનો અભાવ બહુ ફેરવ્યો છે, એમ અહીં અનુભવું છું.

તમે જે જે પ્રતો લીધા છે તેમા દૃઢ ગહેજો. તેને ઝાડની માફક વગગજો. તોપછી તેમે મ—ને જાણો, જગત જાણો ને તમારી પોતાની ઉપર સ્વરાજ્ય મેળવી હિંદ સ્વરાજ્ય પણ મેળવશો. એટલે અધી જીતોની એક જ કુચી છે એવો આપણો ધર્મ છે. આ ગ્રાંદ ધર્મની સરળતા તેમજ વિષમતાનો પાર નથી.

જે સાધાધથી આપણે ગેના દેશ તેમા વિગેપના કરજે છું ત્યાં હવે ત્યાં મુર્તિ તમે ટુટા દેશ. હવે કેદમા હો એમ મમમજો. ગ્વાં દ્રિયને ફેલાવા ન દેશો. આ સંવર્ગ ને આ પશુ સેવાય એમ વિગાનનાને બદલે આ કુવાધિ ઝોડી ચઢ ને હવે પેલી ઝોડી ફરીશું એમ ફરીને જાવ મેળવજો.

તમારી રહેણીના બધા સમાચાર મને આપતા રહેજો. તમે તમારો બાપ મા—સહોદર બાપ છે એમ જાણી રહેજો. ખેતીમાં ચિત્ત પરોવજો. આખા શીનીકસમા મુલાસ ફેલાવી શીનીકસને ધર્મકેર બનાવજો. ચાલતા સુધી મૌન ધારણ કરજો.

તામીલને ન છોડજો. મુખ્ય વિગેરેની સાથે બોલવાની ટેવ પાડી દેજો. મો...ના આસીર્વાદ.

૭૨

લંડન ૧૮૧૪.

બાપ રા....

માણસ સમુદ્રકિનારે બેસે, એક સળી લઈને તેની ઉપર બિન્દુ ચઢાવી સમુદ્રને ઉલેચે, તેમ કરતા જે વખત જળ ને જે ધીરજ, જોષએ, તેના કરતા મનને વશ કરતા વધારે વખત જોષએ ને ધીરજ પણ જોષએ. આ ચક્રચાર્યનું વચન છે, એટલે તમારે નિરાશ થવાનું નથી. ઘણી નિરાશામાં આસા નથી છુપાઈ ? તમે મને લખતા રહેજો. હું લખીશ. વધારે નથી લખી શકતો. મો...ના આસીર્વાદ.

૭૩

ફ્રેબોવીરોડ. ૩. ડબલ્યુ લંડન.

માગસર વદ ૮ ૧૮૭૧.

ચિ. અ.

તમારા બધાના ઠાગણો મળ્યા છે. મારી લાત્તાર દરખામાં બધાને ઠાગણ નથી લખતો તેથી આ બધાને સાર સમજી બધા તો અને લખ્યા જ કરશે.

The mukhtiyas had to be
collected the rolls for direct elections

તમે જાણની છુટ મારા આવ્યા પછી મારી પાસેથી મંગાવના હો, પણ ને હું અહીંથી જ આપું છું. ત્યાંની સ્થિતિ જોઈ જો કાંઈ છૂટ લેવી થોડી સાગે તે લેજો. અને પૂછવાની રાહ ન જોશો. અધામા સંયમ જળવવાની વાત યાદ રાખીને કાર્ય કરશો એ બમ છે.

ખેતી એ ખરી પ્રાર્થના તથા પરોપકાર છે એ તમારો નિશ્ચય બરોબર છે. ખેતી કરતા, ખાતા, રમતા, ભમતાં, નહાતા કે ખીજી કાંઈપણ વખતે હરિનું નામ લેવું એ થોડું છે, એટલું જ નહિ પણ, આપણી દરેક છે. જે રામભય થવા ઈચ્છે, પ્રયત્ન કરે તેને અમુક વખતની જરૂર નથી. છતાં જીવાનને સારું નિયમની જરૂર છે. ત્યારે જે વખત ખેતીનો નથી તે ખાસ પ્રાર્થનાને સારું નીમવો. એટલે કે સમી સવારે જ્યારે અધાડું હોય ત્યારે, સાંજે કહે છે કે, અરુણોદય પહેલાં મધ્યાહ્ન કરવા. આપણે જે રાતનો વખત રાખ્યો છે તે બરોબર છે.

ખેતી કરવામાં જે ઉત્સાહ ગમ્યો છે તેમાં વધારો કરજો ફળ ઝાડો વાવજો. x x x તમાગમના મોટરા દરેક શિક્ષકોની કામગીરી આકરી કૃપાળી લેશો તો સરસ છે.

બને તેટલો સામાન હાથે કરજો. ન થાય તે વિના ચલાવવાની ટેવ પાડજો. આપણે ખેતીમાંથી ને જાતમનુરીમાંથી આપણો નિર્વાહ કરતા શીખી લઈએ તો બધું કમાયા ને બધું શિખ્યા. મારે પણ એજ શિખવાનું છે પણ હું તો કદાચ શિખ્યા વિના દેહ છોડીશ તમારે વિષે તેમ ન થાઓ.

ત્યાં ગુરુદેવને અડચણ પડે એમ હોય ને પૂરતી જગ્યા ન હોય તો તંબુમા રહેવાની કે ખીજી સગવડની માગણી કરજો.

મને એમ તો રહ્યું જ છે કે શીનીકસના આશયો અથવા રહેણીયા ઉપર જ્યાં એની સરચા હાલ જગતમાં નથી એમ જણાય છે. હોય તો તેને સુધરેલો વર્ગ નથી ગણવો. તમારા બધાના પર એજ છાપ પડી છે એ સાર છે. મારી તળીયન ઠેકાણે નથી આવી તેટલામાં બાને ગર્હ કાવથી સખ્ત ગતસાવ સર થયો છે પ્રજાનો મરજી શી છે તે જણાવું નથી છતાં તમે બધા નિશ્ચિત રહેજો

મારા ખોરાકમાં વનસ્પતિના ક્યારે પૂરા નથી તેથી દાકનર એવીન્સને કદમ્બગ ખાવાની અને બાજીની બવામણ કરી. તેથી આ બમકર સ્થિતિમાં પણ અખતરો કરે છું. મારો ખોરાક આમ છે. સવારનાં બે ચમચાથી પણ ત્યાંથી લીધેલા મુકા જનાનાં ને રહી મેળવીને તેનો કવાય, તેમાં ટમાટા પણ નાખુ છું, ને એક ચમચી તેલ. બપોરે એક નાનું ગાજર ને અરંધી નાં રી ટરનીપ કાચી તથા ઘઉં ને કેળાના આટાની બનાવેલી બીસ્કીટ આડે ઉકાળીને ખાઉં છું. મોટા વેળા ગાજર ટરનીપને બદલે કાચી કેબેજના બે પત્તાં વાટીને લઉં છું. સાંજે બે ચમચા માલ ઉકાળીને તેની સાથે ઉપર પ્રમાણે કાચું શાક તથા પલાએલા અજીર અને સાથે જનાના તથા ઘઉંના આટાની રોટીની નાની કટ્ટી. આ પ્રમાણે હાલ ચાલે છે. ઉદેશ એવો છે કે પકવેલું મેલીને કાચા ઉપર જવું. ને ઘઉં છોડી તેના બદલે નટ ઉપર પાછા ઉતરવું. સવારે બે એપલ વડે છું. કાચું શાક ખાવાને હવે લગભગ એક માસ થયો હશે તેથી તુકસાન તો નથી બોધું. કાચું શાક ખવાય એમ તમે સહેતા પણ મને ધુંટડો નહોતો ઉતરતો અહીં પણ કાચું શાક ખાતા જણાય છે. આમાં પણ વિચારોને

સમાવેશ થાય છે પણ તે તો નુથી લખી શકતો. તે હવે પછી, દુધ
ચીતુ છેવટનું પણ મેં અહીં લીધું છે. દાકનરો બહુ વળગ્યા
એટલે પણ ન લઉં તો લયકું એમ લાગવાથી લેવાયું છે હવે
હું તો તે વગર આ જન્મારે નથી જ ખાવાનો બીજા પ્રતો ત્યાં
લખ્યું દગ્ગીઆન પ્રમગોપાન અહીં લેનાય તો કહેવાંતું નથી.

૭૪

કાગણ વદ ૩ ગુરુવાર ૧૯૭૧-

ચિ મ .

આ કાગળ મુ મધ્યથી લખ્યું છું. ઘણે ભાગે મારે એક દિવસની
રોખન અહીં પણ થશે તમારા પણ કાગળ મને પુને એક
સાથે મળ્યાં. આપણે સંસ્થા આખા હિંદુસ્થાન સારું ચલાવવા
માગીએ છીએ, તેવી આખા હિંદ પાસેથી બીજા માગીશું.
પણ આપણે અમદાવાદ પાસેથી જમીન અને જરૂરનાં ઘર માગીએ
છીએ એટલું પાયા દાખલ છે

સચાક્રમ વિના આપણાથી જેટલું બને તેટલું આપણે
ચલાવી લઇશું તેથી મીલો બધે થશે કે નહિ તેની આપણે
ફિકર રાખવાની નથી મીલવાળા વધારે મીલો કરતા બધે રહેશે
તોપણ ખોટું નથી તેમ પણ નહિ કરે તો અસપણે જોને સુખ
માન્યું છે તેમા આપણે મળ્યા રહેશું

અલ્પચર્ચ વિષે તમે હજી સમજ્યા નથી કે...ને આજે મોક્ષ
મળે તો તમે નાગજ થાઓ ? જો થાઓ તો કેટલી મોહદશા ?
સારા માણસ પ્રજ્ઞેત્પત્તિ કરે તો તેની પ્રજ્ઞ દુનિયાને સુખરૂપ

એમાં બહુ અદભાવ ને અજ્ઞાન રહ્યાં બહુાય છે. સારા માણસ
 દુનિયાની પ્રતિષ્ઠા ઇચ્છતા નથી. દુનિયાની નિષ્ઠિતિ એટલે મોક્ષ
 ઇચ્છે છે. સારા માણસના સાથી તે તેની પ્રભ છે. આટલું પણ
 ન સ્વીકારાય ત્યાંગુપ્તી બહુ અજ્ઞાન દશા ગણાય. આ બધાનો
 અર્થ એવો નથી કે કે...પરણેજ નહિ. તેના સંકેતર પ્રમાણે
 તેને શુદ્ધિ થશે. તમારો ધર્મ તેની પામે થયાથ રિયતિ
 મૂકવાનો છે. તેમાંથી તે પડશે તો શીકર નહિ. એવા માણસની પ્રભ
 પરમાર્થ કરી શકશે. પણ સારા છોકરા દુષ્ટન કરવાના ઇરાદાથી
 જે બ્રહ્મચર્યનું ખંડન કરશે તેની પ્રભ સરસ થવાનો સંભવ છે.
 આ જે રિયતિનો ભેદ ખૂબ સમજાવે. એક સ્થિતિમાં જ્ઞાનપૂર્વક
 પાપ છે. બીજી સ્થિતિમાં જ્ઞાન હોવા છતાં કંઈક નબળાઈને લીધે
 પડીએ છીએ. આમાં ચક્રવાનો અવકાશ છે. પહેલીમાં તો ન ચક્ર-
 વાનો નિશ્ચય છે. ચક્રનું એ પડવું મનાયું છે. આપણે સીધું શિક્ષણ
 આપવા છતાં કે...પરણેજ તો હરકન નથી. નહિ, પરણે તો તેના તેજમાં
 આખી દુનિયા તરી શકે એવું સામર્થ્ય તે મેળવી શકે. માખાપે
 પોતાના દીકરાની સરસમાં સરસ દશા ઇચ્છવાની છે. છોકરો
 તેમાંથી લાયકાત ગુજળ મેળવશે. મારા વિચારમાં ખાની નથી
 એમાં શક નથી. તમે તે બરોબર સમજો એમ ઇચ્છું છું. નબ-
 લાઈને મળજાઈ માનજો. મોહને જ્ઞાનનું રચન ન આપજો. ખુબ
 વિચાર કરજો. આ કામગી સાચવી શાન્તિનિકેતન...આઈને મોકલજો-

બાપુના આશિર્વાદ.

સ્તંભ આ હોય તો ખેડુ મધુ. તમે તો વધારા મધુ જે તમે શંકાનું નિવારણ કરાવીને તોડ્યા એટલે જરોજરજ મધુ. મને આ સ્થળ બતાવજો. પછી વધારે ખજર પડશે આંખલી શિથિલતા ન આપે એમ માનું છું. ખોરાક વધારે લેવાયો હોવો જોઈએ.

શિક્ષણ એટલે કલ્પિત વાન. રામાયણ મધ્યભારતમાં ઇતિહાસ ઓછો છે ને કપના વધારે છે એ નિઃશંક વાન છે. તે બંને ધર્મપુરસ્ક છે. અને કરોડો તો તેને ઇતિહાસ કરતા વધારે માને છે ને તે ચોગ્ર છે બરત જવાન રામના ભાઈ ભરત ને થયા હોય પણ તેવા ભરત હિન્દમા તો પાછા છે ત્યારે દુપસી-પાસ તેને કલ્પી થકયા. જોને વિષે રામાયણમા ચિનરેલા શુભો છે તેની વંદના ભારતવર્ષ કરે છે.

સત્યાગ્રહ કરવાના કોરણથી કરેલી મહેનત જરવાઈ જઈ શીની-કમ ઉલજડ થાય તો કંઈજ ચિન્તા ન કરીએ. શાન્ત સ્થિતિએ ખેતી કરીએ, અશાન્તિમાં બીજા માગીએ, મજૂરી કરીએ કે બૂખે મરીએ. કરેલુ કર્મ અર્થ નથી જતુ એ નિરપવાદી કાયદો એમ દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો. ફરીથી ખેતી કરવાનો યોગ આવે તો કરીએ. ન આવે તો નિશ્ચિંત રહીએ. ખેતી સાધ્ય નથી પણ સાધન છે. સ્વયં રીતે લોકસેવા એ સાધ્ય છે, સૂક્ષ્મ રીતે મોક્ષ સાધ્ય છે, એક બંનેને સાધવાનુ એક સાધન ખેતી છે. સાધ્ય મળવામાં તે ઉપાધિરૂપ થાય ત્યારે તેને છોડી દઈએ.

કજે છુટે લીધે છે તે અનર્થ છે. છતાં એવાને સાફ આપણે નિન્દિત બતાવવી. ચોગ્ર છે. તે એમ માન્યાને કે કોઈ દાણે પણ તે રસાદિનો ત્યાગ કરશે. આપણો સંગ તેને

સાર તો સત્સંગજ છે. તેને સાર જોઈ શકી શકાય તેટલું
કરીએ. કે...ને લાગુ પડતો નિયમ બધાને લાગુ ન પાડીએ. એટલે
આવી બાબતોમાં એકજ નિયમ ન બળવીએ. કે...પણ હવે મેલે
તો દામ ન આવે.

દીનીકમ સરથા એમ કહ્યા કરીએ છીએ તેનું કારણ પૂજ્યશ્રી
જાખને છે બીજાઓ અને પોતે તુરત સમજી શકે તેથી આપણી
સરથાને સાર શીનીકસ એ સરથા રાખી શીનીકસના બધા ઉદ્દેશો
તે અહીંની સરથાના છે, ને પોતે શીનીકસના ઉદ્દેશ સમજતા હતા
તેથી શીનીકસ નામ રાખ્યું. આપણે તે કદાચ હમેશા રાખવાનું નથી.
ક્યાંક સ્થાયી થયું ત્યારે નામ સોંપાયું. x x + રગુનમાં
ઠીક અનુભવ થયા છે

• બાપુના આશિર્વાદ.

૭૭

મદ્રાસ વચાખ શુક ૧૧,

ભાઈશ્રી ય મ ..

અહિંસા વિશે તમારું ધારણું બરાબર છે. અહિંસાનું આગ
દયા, અક્રોધ, અમાન વિગેરે છે સત્યાગ્રહનો પાયો અહિંસા ધર્મ
છે. એ અતિ સ્પષ્ટરીતે કલકત્તામાં જોયું, ને ત્યાં વિચાર્યું કે
તે આપણે કયો તરીકે દાખલ કરવું જોઈએ એ ખ્યાલમાંથી એ
નીખળા આ યુ કે આપણે બધા મોં પાગવાના છે ને કયો
તરીકે પાગતા તેની સુખ સ્થિતિ આપણે જોઈ
અહીં સેકડોની સાથે લાના કરી છું, તેમાં બધા મોં

સિયરામ પ્રેમ પિયૂષ પૂરણ હોત, જન્મ ન ભરતકો ।

મુનિમન આગમ યમ નિયમ ક્રમ દમ વિષય વ્રત આચરતકો ॥

આ છંદ મને ક્ષણતામાં આવે અવસરે યાદ આવ્યો ને તેનું
ખૂબ મનન કરું, એ મતો પાળવામાં જ હિંદુસ્તાનનો ને આપનો
મોક્ષ રહ્યો છે, એમ હું સાક્ષાત જોઈ શકું છું.

અપરિચિત મન પાળવામાં મુખ્ય ધ્યાનમાં ગાળવાનું એ છે
કે ન જોઈતું દર્શિયું ન સંપરકું. જેવી કરના જગદ દરી નો
જગદ તદા તેમને લગતો સામાન સંપરકું. દુષ્ટતાનો ભય શાશ્વત
દશે ત્યાં દારૂ સંપરકું. પણ જગદની કે દારૂની જરૂર છે કે નહિ
એ સવાલ દમેશાં પૂછું. બધા મનો આપમે વિચારવાએ પાળ-
વાના છે. એટલે તેમાં કરના દિવસે દિવસે વપતી જરી ને ના,
ત્યાગે સૂઝતા જરી. ત્યાગની દ્રવ જ નથી. એમ વિશેષ ત્યાગ મને
તેમ આત્માનું દર્શન વિશેષ કરું. મનની ગતિ પરિચિતતા ત્યાગ
તદ્દશ સુમે ને ગરીરસદિનમુજળ ત્યાગ કરું જેટલો અપરિચિત
તન પાત્રે ગજાગી.

આમ વિશેષ ઉપયોગ એ અહિંસાવ્રતનો પણ ભંગ કરે છે. જો અસ્તેષ ભાવનાથી ઉપયોગ ઘટાડીએ તો આપણામાં ઉદારતા વધે, જો અહિંસાભાવનાથી ઉપયોગ ઓછો કરીએ તો દયાભાવના વધે પ્રાણી—જન માત્રને હમેશા આપણે અભયદાતા આપીએ તેમાં દયા-પ્રેમ—તુ ચિતવન રહ્યું છે. તે ચિતવન જે કરશે તેની સામે સ્વપ્ને પણ કોઈ જીવ નહિ યાય એ ગાઝનો નિશ્ચય છે, મારો અનુભવ છે .

આ બધા પ્રતોતુ સૂત્ર સત્ય છે, મનને છેતરી જે ચોરી હોય તેને અચોરી મનાય, મનને છેતરી પરિગ્રહને અપરિગ્રહ મનાય, એટલે ડગલે ડગલે સત્યને આપણે ધણા સૂક્ષ્મ વિચારથી પ્રવરતાવી શકાય જ્યારે અમુક વસ્તુને સધરની કે નહીં એ વિષે શકા હોય ત્યારે ન સધરની એ સીધો નિયમ છે. ત્યાગમાં સત્યનો ભંગ નથી જ્યાં બોલના વિષે શકા હોય ત્યાં મૌન રહેવું એ સત્યવ્રતીનું કર્તવ્ય છે.

તમે બધા સ્વતંત્ર વિચારથી લેવોય તે જ મત લ્યો એમ ઇચ્છું છું. લેવાની જરૂર હમેશા જોડે છે. પણ તે જરૂર તમને હરેકને સુમે ત્યારે જ મત સેવા ને જોડલા લેવા હોય તેટલા લેવા

રામચદ્રજી ગમે તેવા પ્રતાપી થઈ ગયા, ગમે તેટલા પરાક્રમે કરી લાખો રાક્ષસોનો ધ્વસ કર્યો પણ જો તેમની પાછળ લક્ષ્મણ અને હનુમાન જેવા ભક્ત ન નીકળ્યા હોત તો રામને આજે કોઈ જાણત નહિ. સારાથ રામચદ્રજીમાં અસાધારણ જ્ઞાનતેજ મૂક્યું હોત તો તેવી તેમનું માહાત્મ્ય થોડો દાગ રહી પડી .

જાત. તેમની જેમ રાક્ષસોને સંહાર કરનાર અનેક પરાક્રમીઓ
 ચાલુ ગયા છે. તેઓમાંના કોઈની કાર્તિ-મહાત્મ્ય-શેર શેર ગવાતાં
 નથી. રામચંદ્રજીમા કાષ્ઠક બીજું તેજ હવું કે જે તેમ લક્ષ્મણ
 અને ભરતમાં તેઓ ઉતારી ચઢવાથી લક્ષ્મણ જેવા મહાન તપ-
 સ્વીઓ નીવડ્યા અને જે તપનું માહાત્મ્ય જાતાં તુલસીદાસે કહ્યું
 કે જો મહામુનીઓનં પણ અગમ્ય એવું તપ કરનાર ભરતજી ન
 જન્મ્યા હોત તો પોતા જેવા મૂઠને રામ સન્મુખ કાણ કરે ?
 એટલે રામના યશના એટલે તેમના શિશુલના દારપાળ જાણે
 લક્ષ્મણ અને ભરતજી જ ન હોય એમ થયું. વળી માત્ર તપમાંજ
 સર્વસ્વ નથી સમાતું. કેમકે ચૈદ વરમ આહારનિવ્રાતો ત્યાગ
 જેમ લક્ષ્મણે કર્યો હતો તેમ ઇન્દ્રજીને પણ કર્યો હતો. પણ રામ-
 ચંદ્રજી પાસેથી તપનું હાર્દ જે લક્ષ્મણને પ્રાપ્ત થયું હતું તે
 ઇન્દ્રજીને નહીં હોવાથી-એટલું જ નહિ પણ તપના પ્રભાવને
 દુરુપયોગ કરવાની તેની વૃત્તિ હોવાથી તે રાક્ષસ જ કહેવાયો, અને
 બ્રહ્મા તથા મુનિજી તપસી લક્ષ્મણને હાયે તેનો પરાન્વય થયો તેવીજ
 રીતે શુરેવનો આદર્શ ગમે તેવો હોયો હશે તોપણ જો તે
 આદર્શને અમલમાં મૂકનારકોઈ નહીં જાયે તો તે આદર્શજમાનાના
 માઠ અધકારમાં પડી રહેવાનો અને તેથી ઉલટું જો તે આદર્શમુજ્જ
 ત્વનારાઓ નીકળી આવશે તો તે પોતાનો પ્રકાશ અનેકગણી
 ૧૦૧ ફેલાવી શકશે. આદર્શ અમલમાં મૂકવાના પગથીઆ તપ છે.
 ૨૦૨૧ તે તપ-ઉસિષ્ઠીન-બાળકોના જીવનમાં ઉનારવું કેટલું જરૂર
 ૧૦૩ તે સમજવો જોઈ છે.

ચિ. મ.

ત્યાથી એ કાગળો એક જ દહાડે મળ્યા. એટલું વજન વધારે હોવાથી દંડ આપવો પડ્યો હતો. -ચિ. ના.....નો આંકડો પાછો મોકલું છું; જમ્મેની રકમ બરોબર છે કે નહિ તે તમે જાણી શકશો. ઉધારેલી ભાષ નાર.....ની જમા કરી પોલાકને ખાતે માંડવાની છે, એમ દેખીતું છે.

પ.....કલકત્તે રહ્યા છે. તેને ગમી ગયું છે એમ તેણે કહ્યું- હું તેને અહિં નથી લાવ્યો એ હીક જ થયું છે. જે માણસ (મને અહિં) લાવ્યો છે તેને કશી ખબર નથી. કાંઈ અજાણી જગ્યાએ મને નાખ્યો છે, ધરધણી નથી. નોકરો માને છે કે અમે બન્ને ભિક્ષુક હોવા બોધ્યો. ધરતું પાવખાતું પણ નથી વાપરવા દેતા. ખાવાપીવાની તો વાત જ શી ? હું સમજાવ્યું કે મારો સંગ્રહ રાખું છું એટલે કેવળ બેપરવા રહી શક્યો છું. અપમાનો ધણી પીધાં છે એટલે અહિંની વિચિત્ર દશા મને પીડતી નથી. આમ ચાલશે તો ચંપારણ્ય જોવાનું બનવાનું નથી. ભોમીયો કશી મદદ કરી શકે એમ જોતો નથી. મારી મેજે શાધી શકું એવી સ્થિતિ નથી. આવી દશામાં મારું કેમકે હું નથી આપી શકતો. આવી દશામાં ત્યાથી મોકલે મદદ કરવા લાવ્યો હતો તો તે તો ભારે જ પડત. મારા પેતાના બોળ ઉપરાત તેનો બોળે પણ મારે ઉલાવવો રહત. મારી અનિશ્ચિતતાનું બ્યાન આપું છું. તમારે એ ચિંતા કરવાનું કા. નથી કેમકે હું એકાત બોગલું છું, ધર હીક છે. નકાવાની સ

‘અળા છે એટલે શરીરનો અર્થ સધાઈ રહ્યો છે. આત્મા તો
વિદ્યાર પામે છે.’

આપુના આશિર્વાદ.

૭૯

ચેત્ર વદ ૧૩-૧૯૭૦.

‘આજ સુધી કેઈપણ દિવસો આવી માનસિક વેદનાના નદી
ગયા હોય. માઈ બોલવું, માઈ હસવું, માઈ ચાલવું, માઈ ખાવું
અને માઈ શામ કરવું એ બધું સમાની, માઈક જ ચાલે છે. કંઈ
પણ કાળી રહેતો નથી. હૃદય જલ્દી મુક્ત થયું હોય તેમ જણાય
છે. હાલની આરી વેદનાની હદ નથી. ઘણી વખતે તો પેટમાં ચાર-પાંચ
માટે આરા અજવાબાથી હરી કાલવાનો વિચાર કર્યો, કેટલીક વખત
સામેની બીજામાં માથું કુવાનો વિચાર કર્યો, કેટલીક વખત આ
મમામાંથી નામી કૂટવાનો વિચાર કર્યો પણ પછી એમ વિચાર
થયો હે બહા હવે! મૂર્ખ હવે! આમ થેતો તું કેમ બની જાય
છે? આવી માનસિક વેદનાને સમયે પણ તું સમતોય નહીં મહે
તો તને જ જરા જેવું પણ યાન મળ્યું છે તે શા કામતું મહેશે?
આમ વિચાર કરી કું દાલના આરા દિવસો માથું મું.’ તોગ ને
દિલેમણ છે તેમને આ દલીલન આરે દમણું રહેવી છે. x x
‘હુઓ બાઈ, જે...અધાર પાપ કીધાં છે.’

આ બધું જાણ્યું ત્યારે મને વિચાર થયો. અપાત્ર હુપર વિદ્યાસ
રાખી મેં જે પાપ કર્યું તેવું પ્રાવલિત માટે બોમરવું જ જોઈએ.
પંદર દિવસના અપવાસ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેતા લેગં અમકામો.

જાનો વિચાર આણ્યો. હું પંદર દિવસ ન ખાઉં તો તે સાથે જ
માનું મરણ. આવા ભયથી જ તુરંત માટે તે વિચાર માડી વાળ્યો.
પણ પછી નિશ્ચય થયો કે જે...એ, ફી...જવું જ જોઈએ. ત્યાં
જમને રહેવું એજ તેનો મુખ્ય ધર્મ છે. અહીં ગહેવાથી તેવું
કલ્યાણ નથી. x x x x ખબર નહીં કે મારામા શું છે.
મારામા એવી નિર્દયતા છે—ખીજાઓ કહે છે તે પ્રમાણે—કે સામેના
માણસ માફ મન સંપાદન કરવા તણાઈ તણાઈને કામ કરે અને
ન થાય તેવું કામ પણ કરવા પ્રયત્નો કરે અને તેમ કરવાની
પોતાની શક્તિ હોતી નથી ત્યારે છેવટે કૃત્રિમતા ધારણ કરી મને
છેતરે. મી. ગોખલેએ પણ મને ઘણી વખત કહેલું કે 'તારામા'
કઠોરતા છે કે સામેના માણસને છું કુળવી નાખે અને તે માણસ
ખીકનો માર્યો, કે તારી ઇચ્છા સંપાદન સી રીતે થાય તેવા પ્રયત્નોમા
તણાયા કરે અને છેવટે અશક્ત માણસો કૃત્રિમતા ધારણ કરે. છું
માણસોના ઉપર અસહ્ય બોલો નાખી દે છે. હું પોતે પણ તારૂં
કાર્ય હોય તે મારી શક્તિ ન હોય તેમ જતા તણાઈ તણાઈને
દઈ છું.'

મળી છે એટલે સરીરનો અર્થ સધાઈ ગયો છે. આત્મા તે
વિદ્યાસ પામે છે.

બાપુના આશિર્વાદ.

૭૯

ચૈત્ર વદ ૧૩-૧૯૭૦.

‘આજ સુધી ટ્રાઈપલુ દિવસો આવી માનસિક વેદનાના નહીં
ગયા હોય. માફ બોલવું, માફ દસવું, માફ ચાલવું, માફ ખાવું
અને માફ દામ કરવું એ બધું સંચાની. માફ ન આમે છે, કદ
પણ લખી રહેતો નથી. હદય જાણે મુઠક થયું હોય તેમ જણાય
છે. હાલની મારી વેદનાની હદ નથી. ધણી વખતે તો પેટમાં માગવા
માટે મારા ગળવામાથી છરી દાઢવાનો વિચાર કર્યો, કેટલીક વખત
સામેની બીંતમા માથું કુટવાનો વિચાર કર્યો, કેટલીક વખત આ
સંસારેમાથી નાશી છૂટવાનો વિચાર કર્યો. પણ પછી એમ વિચાર
થયો હે બહા છવ! મૂર્ખ છવ! આમ ઘેલો તું કેમ બની બપ
છે? આવી માનસિક વેદનાને સમજે પણ તું સમજીશ નહીં રહે,
તો તને જ જરા જેવું પણ જ્ઞાન મળ્યું છે તે શા કામતું રહેશે?
આમ વિચાર કરી હું હાલના મારા દિવસો ગાળું છું.’ તારા જે
રહિતેશુ છે તેમને આ હકીકત મારે હમણાં કહેવી છે. ✖
‘જુઓ બાઈ, જે...અધોર પાપ કીધાં છે.’

આ બધું જાણ્યું તારે મને વિચાર થયો. અપાન હપર વિચાર
રાખો મેં જે પાપ કર્યું તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત મારે ભોગવવું જ એકએ
ચંદર દિવસના અપવાસ કરવાની પ્રતિજ્ઞા ભેતા ભેતાં અચકાવે

x x x તમે ગીતાજ્ઞા શ્લોક પાઠે કરી
 જાણી તેથી હું રાજી નહીં થાઉં. તમે ઇતિહાસ પાઠો કે નહીં,
 ગણિત ગણો કે નહીં, સંસ્કૃત બોલો કે નહીં તેની મને કંઈ પણ
 ચિંતા નથી. પણ તમે સંયમરૂપિ ધારણ કરે એ જરૂરનું છે. એ
 મારે જોઈએ છે. હું માણસનો ગુલામ થવાને હુંછીય પણ મારા
 મનનો ગુલામ થવા નહીં હુંછું. મનના ગુલામ થવા જેવું અધમ
 પાપ નથી. માટે તમે સમજીને મનને નિયમમા રાખતાં શીખો.
 આવી રિચતિમાં તમે મારી પામે રહી ચઢસો. નહીં તો મારે
 ઠાકતી જરૂર નથી. હું તમને ઠાકાને શીખવવાનું અભિમાન પણ
 રાખતો નથી. મારી પામે એક શિષ્ય છે કે જેને શીખવવું એ
 બારેમાં બારે કામ છે અને શિક્ષણ આપવાથીજ હું તમારું કે
 હિંદવું કે માનવ જાતનું જનું કરી ચઢીશ. અને તે હું પોતે જ
 છું જેને હું મારું મન કહું છું. આમ બધા પોતાને પોતાના
 શિષ્યો બનાવશે તેઓ જ અહીં રહેવાને લાયક છે. આ જીવંતી
 જોનારી ન જીવવાય તે અહીં ન રહે એ જાહેનર છે. તે અહીંથી
 ધુટો થાય તો તેને દીક કહ્યું કહેવાય, પણ સમજ્યા સિવાય
 (હેતુપૂર્વક નહીં કરતાં સંચાની મજક) કહ્યું એ પાપ છે. એવું
 હું નથી કહીશ.

જ...એ કહેલ સવાલ અને તેના જવાબ.

૧. સવાલ. હજર ન હોત તો મોક્ષ ક્યાંથી હોય ? મોક્ષનો
 અર્થ શું ?

જવાબ. ઇશ્વર ન હોય તો મોક્ષ ક્યાંથી એ મોક્ષ ન સમજવા જેવું છે. મોક્ષનો અર્થો અર્થજ આપણે જાણી શકીએ. બાકી તો અનુભવાય પણ વર્ણવાય નહીં. તેનું વર્ણન કરવાની આપણી પાસે ઇન્દ્રિય નથી જે જાણી શકાય તે આ-અનેક પ્રકારના દેહોની પ્રાપ્તિમાથી ને તેથી નિષ્ફળતા કરેશમાથી છૂટતું. છતાં ઇશ્વર નથી એમ કહેવાની જરૂર નથી. ઇશ્વરનો ખરો અર્થ આપણા જ્ઞાનની સીમાપ્રમાણે કરીએ. કૃષ્ણ દેનારો ને દર્શા ઇશ્વર તો નથી. પણ દેહધારી આત્માઓ છૂટા થયા છે ને પછી જે આત્મા દેહધારી શકતો હોય તો તે ઇશ્વર છે. ને જે જડ વસ્તુ નથી પણ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે અતૈતનાદીની પણ આજ માન્યતા છે. ગાંધી જેવા-ઇશ્વરની કોઈ દાણે ને કોઈ મિથિતિએ જરૂર નથી. ને જરૂર માનવાથી આત્માની અનંત શક્તિની આપણે હદ બાંધીએ છીએ.

૨. મનાવ. હું ગાયને મારતો ન-હોઉં, કોઈ દિવસ મારી ન હોય, હુખ ન દેતો હોઉં, રસ્તામા ન હોઉં છતાં મારવા દોડે તો શું કરવું ? ને તેનું દારણું શું.

જવાબ ગાય મારવા આવે તેમા આપણો ગાય પ્રતિ એ દોષ કે આપણો તેનો તેમજ ખીજ જીવોનો ભય ગંખીએ છીએ. ભય માત્ર દોષ છે. ને જ્યાસુધી તે આપણોમા છે ત્યાસુધી આપણને એવી ઉપાધિ આપ્યાજ કરે. ગાયથી-કરીએ ત્યાસુધી તેની સામા ન જવું. ને અનાયાસે આવ્યા તો માર ખાઈ લેવો. ગાયને મારીને આપણો કે તેનો ઉપકાર નથી કરી શકવાના.

૩. સવાવ. એક માણસ નિર્ભય થઈને વાઘની શુક્રાંમાં રહે તો વાઘ તેને શું કામ ન મારે ?

જવાબ. નિર્ભયતાથી ને પ્રસંગસર વાદની શુદ્ધિમાં રહેનાર વાદ કદી નહીં ખાય. શુદ્ધિમાં રહેવાનો પ્રસંગ ક્યારે હોય તે વિચારજો.

૪. સવાલ. ધર્મરાજાએ “અંશત્યામા હતાઃ” એમ ક’ તેમાં ભૂલ કરી કે નહીં? શ્રી કૃષ્ણે એવું શિષ્ય કેમ આપ્યું?

જવાબ. ધર્મરાજા જેવા પણ ભૂલ ખાઈ જાય છે વાંસ્તે વ્યાપ પણ હરવું એટલેજ સાર મું કહાડું છું. શ્રીકૃષ્ણ. સ્થૂણરૂપે સ્થૂ યુધિષ્ઠિરને જોયા એમ માનીએ તો શ્રીકૃષ્ણની અપૂર્ણતા માનવા બાધ નથી. જો શ્રીકૃષ્ણને પરમાત્મારૂપે માનીએ તો આખા દિરસા દાષક આતમિક અર્થ કહાડવો પડશે તે અર્થ ને પ્રીતિને અં મટશે તેઓ ધંટાવી લેશે. શાસ્ત્રોમાં સંપૂર્ણ માનવાની જરૂર નથી. નીતિના અર્થે નિયમો આપે સમજ તેના ધારણે પ્રાપ્તો અર્થ ને ઉપયોગ કરીએ તો કદી ભૂલ ન ખાઈએ.

૫. સવાલ. આખી દુનિયા માટે એક ધર્મ થવાની જરૂર છે?

જવાબ. આખી દુનિયા માટે એક ધર્મ થવાનો નથી ને તેની જરૂર પણ નથી, એવું મને તો લાગે છે.

the Mukhivan had to be
the rolls for direct electors